Çanakkale Şehitleri Abidesi'nin İnşası ve Halkın Yardımları *Construction of the Çanakkale/Gallipoli Martyrs' Memorial and the People's Contributions*

Prof. Dr. Sadık SARISAMAN

Afyon Kocatepe Üniversitesi – Afyonkarahisar

Öz: Bu makale Çanakkale Şehitleri Abidesi'nin inşa edilmesi için atılan adımları proje yarışmasından, abidenin açılışına kadar inceleyerek, yapım aşamasında ortaya çıkan maddi sorunların yardım kampanyası ile halktan toplanan yardımlarla atlatıldığını ortaya koymaktadır. Abide ancak halktan toplanan yardımlar ile tamamlanabilmiştir.

Abstract: This article examines the construction process of the Çanakkale/Gallipoli Martyrs' Memorial from the project competition to the opening ceremony and presents that financial obstacles of the construction were overcome with a donation campaign. The Memorial was completed with the donations collected from people.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Çanakkale Şehitleri Abidesi, Gelibolu, şehitlikler, yardım kampanyası

Keywords: Çanakkale, Gallipoli, Gallipoli Martyrs' Memorial, Aid Campaign, Turkey

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

GİRİŞ

1. Çanakkale Savaşlarına Kısa Bir Bakış

İtilaf Devletlerinin Çanakkale'ye yönelmelerinin temel gerekçesi Fransa ve Rusya cephelerinde harbin kilitlenmesi idi. Burada elde edilecek bir galibiyet ile İttifak Devletleri'nin kısa süre içinde alınabileceği, Almanlara karşı kesin zaferin kazanılabileceği öngörülmüştür. Ayrıca, boğazların ve İstanbul'un müttefiklerin kontrolü altına alınarak Osmanlı Devletinin Asya'daki toprakları ile olan bağlantısının kesileceği ve teslim olmaya mecbur bırakılacağı varsayılmıştır. Bu sayede Rusya Osmanlı cephelerine kuvvet ayırmayarak Avrupa'da daha etkili olabilecektir. Böylece henüz tarafını seçmemiş olan Balkan devletlerinin de İtilaf devletleri yanında yer alması temin edilebilecektir.

Bu amaçla önce 18 Mart 1915'de donanma ile Çanakkale Boğazını geçmeye çalışan müttefikler büyük kayıplar vererek geri çekilmek mecburiyetinde kaldılar.¹ Bilahare 25 Nisan 1915 tarihinde karaya asker çıkardılar. Gelibolu yarımadasını kontrol ederek Osmanlı Devletini savaş dışı bırakmak istediler. Seddülbahir, Conkbayırı ve Anfartalar başta olmak üzere pek çok yerde şiddetli çatışmalar yaşandı. Ancak, İtilaf Devletleri bu defa da başarı sağlayamadılar. Türk ordusu olağanüstü bir direniş gösterdi. Çanakkale'yi geçemeyeceğini

¹ Çanakkale deniz savaşları hakkında geniş bilgi için bkz. A. Thomazi, *Çanakkale Deniz Savaşları*, (Çev:H. Işık), Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

anlayan İtilaf Devletleri 1915 yılı Aralık ayında kuvvetlerini geri çekmeye başladılar. 1916 yılı Ocağında ise Gelibolu yarımadasını tamamen boşalttılar.²

Bu savaşta iki taraf da çok büyük kayıplar verdi. Öyle ki Çanakkale Birinci Dünya Savaşı'nın en kanlı cephelerinden birisi oldu. İki tarafın kayıpları hakkında muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan Türk kayıplarını konu alan bir istatistik çarpıcı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Buna göre burada hayatını kaybeden Türk askerlerinin %2'si 17-22, %33'ü 23-27, %40'ı 28-32, %25'i 33-42 yaşları arasındadır. Görüldüğü üzere Türk ordusunun kaybettiği askerlerin neredeyse tamamına yakını genç ve orta yaş grubudur. Bu durum yetişmiş insan gücünün ve üretkenlik çağındaki nüfusun önemli oranda kaybedilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.³

Öte yandan Çanakkale'de sadece işgalcilere karşı mücadele edilmedi; aynı zamanda imkansızlıklarla da savaşıldı. Türk askerlerinin kıyafetleri son derece yetersizdi. Nitekim, askerlerin birçoğu cepheye yerel kıyafetleri ile gelmişti. Askeri kıyafet alabilenler ise yaz kış aynı elbiseleri giyiyorlardı. Bu yüzden giysiler umumiyetle yırtık ve perişan bir haldeydi. Askerlerin ayakkabıları da birbirinden çok farklı idi. Çok sayıda birlik, ipe bağlanmış terlikler taşıyor, bazı askerler ayaklarına bez sarıyordu. Hatta bir kısım asker de yalınayak idi. Teçhizatları koymak için ise deri kemer yerine ipten faydalanmışlardı.⁴

Bu arada savaşın şiddeti nedeni ile sağlık hizmetleri de yetersiz kalmıştır. Mevcut hastaneler ihtiyaca cevap verememiş, bazı okullar da hastaneye çevrilmiştir. Bu okullar arasında Galatasaray Sultanisi, Darülfünun, Vefa Lisesi, Kadırga, Mülkiye Baytar Mektebi, İstanbul Sultanisi, Cağaloğlu İnas Sultanisi, Tıp Fakültesi, Zapion Mektebi'ni zikredebiliriz.⁵

2. Önceden İnşa Edilen Şehitlik ve Anıtlar

Çanakkale Osmanlı Devleti'nin en çok şehit verdiği cephe olmuştur. Bu yüzden Çanakkale'de şehitlere yakışır bir abidenin inşa edilmesi meselesi Türkiye gündemini daima meşgul etmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinin güç şartları ve sınırlı imkanları dahilinde yapılan abideler nispeten gösterişsiz olmuştur. İlk abide V.Ordu Menzil Müfettişliği tarafından 1916 yılında inşa edilmiştir.⁶ 1921 yılında Müdafaa-i Milliye Vekaleti büyük bir abidenin inşası için gerekli malzemenin teminini eksiltme ve pazarlık suretiyle gerçekleştirmek için ilanlar vermiştir. Ancak, talep gelmeyince, gecikmeye mahal verilmemesi amacıyla 31 Mayıs 1921 tarih ve 878 numaralı kanuna uygun olarak emaneten yaptırılması önerisinde bulunmuştur.⁷ Adı geçen bakanlığın 25 Nisan 1927 tarih ve 583/1908 numaralı tezkeresiyle sunulan teklifi, Bakanlar Kurulu'nun 4 Mayıs 1927 tarihli toplantısında onaylanmıştır.⁸ Buna rağmen abide inşası uygulamaya konulamamıştır.

² Çanakkale kara savaşları için bkz. Süleyman Kocabaş, *1915 Çanakkale savaşları ve Türk ve Dünya Tarihi'ndeki Yeri*, (İkinci Baskı), Kayseri 2009; Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V. Cilt, Çanakkale Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı yayınları, Ankara 1978.

³ Burhan Sayılır, "Çanakkale Savaşı'nın İstatistiksel Analizi", *Çanakkale 1915*, Yıl:2, S:2, s. 10-13, <http://gytmp.milliparklar.gov.tr/gelibolu/Files/%C3%87ANAKKALE%20SAVA%C5%9EININ%20%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0KSEL%20ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf>, (ET:22. 06. 2015).

⁴ Burhan Sayılır, <http://gytmp.milliparklar.gov.tr/gelibolu/Files/giyecek.pdf>, (ET:20. 06. 2015).

⁵ İsmail Sabah, "Çanakkale'ye Asker İhracının İlk Günleri ve İstanbul'da Okullara Yansımaları", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, Sayı:15, Güz 2013, s. 53-76.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), DH. İ. UM. EK, 01. S. 1335, D:20, G:50.

⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA); Tarih:4 Mayıs 1927, Sayı:5132, Dosya:150-19, Fon Kodu:30. 18. 1. 1, Yer No:24.28.15.

⁸ BCA, Tarih: 4 Mayıs 1927, Sayı:5132, Dosya:150-19, Fon Kodu:30.18.1.1, Yer No:24.28.15.

JHS

86

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

Oysa Çanakkale'de yabancılara ait 32 mezarlık ve abide vardı.⁹ Bunlardan 31'i İngilizlere, 1'i ise Fransızlara aitti. İngiliz mezarlarının 4 tanesi anıt mezarlık, 27 tanesi ise sadece mezarlık idi. Anıt mezarlıklar Kanlısirt üzerinde 16 metre yüksekliğindeki Lone-Pine (Tek Çam) Anıtı, 30. 4 metre yüksekliğindeki Helles Anıtı, Chunuk Bair (Conk Bayırı) Anıtı, Hill 60 mezarlığı ve Yeni Zelanda Anıtı. Gelibolu'daki tek Fransız anıt mezarlığı ise Morto Koyu'nda idi.¹⁰

İngiliz sömürgeleri için dikilen anıtlar dahi Türk anıtlarından daha muhteşem görünüyordu. Bunlardan Yeni Zelandalı askerler için yaptırılan anıt 1925 yılı içerisinde tamamlanmış, abidenin resmi açılış töreni bu yılın Haziran ayında gerçekleştirilmişti.¹¹

1958 yılında Gelibolu'daki şehitlikleri ziyaret eden gazeteci Necmi Onur “İngiliz abidelerinin hepsini ne yalan söyleyelim gözlerimizde haset duygusunun pırıltıları ile seyrettik. Üzüldük, içten sızladık, zaman zaman gözyaşlarımızı tutamadık” diyerek duygularını dile getirmiştir.¹²

Diğer taraftan bazı mezarlıkların kime ait olduğu konusunda taraflar arasında tartışmalar da yaşanmıştır.¹³ Örneğin, Yunan işgali sırasında Ezine kazasında bulunan Kumkale-Yenişehir yolunun iki tarafında yer alan Müslüman mezarlıklarının içine Yunanlılar tarafından bir abide dikilmiş, burada Fransız askerlerinin yattığı iddia edilmişti.¹⁴ Yapılan incelemeler neticesinde bu mezarlıklara Fransız askerlerinin defnedildiği düşüncesine yol açacak hiç bir belgeye rastlanmadığından abidenin yıkılması sağlanmıştır.¹⁵

1950'lere kadar Çanakkale'de düzenlenen Türklere ait şehitlik ve anıtlar şunlardı: 1915'de yapılan Kireçtepe Şehitliği, Sonok Anıtı, Kocadere Şehitliği, Biga Garnizon Şehitliği, Yarbey Hasan Bey Şehitliği, Kumköy(Çamtekke) Şehitliği, 1916'da inşa edilen Dardanos Hasan Mevsuf, Biga Meşhet Şehitlikleri, 1918 Seddülbahir Yüzbaşı Şehitliği, Seddülbahir Cephane Şehitliği, 1919'da yapılan Mehmet Çavuş Anıtı, Üsteğmen Hasan Tahsin ve Alay Müftüsü şehitliği, Üsteğmen Nazif Çakmak, Yarbey Manastırlı Hüseyin Avni Şehitlikleri, Yarbey Halit Ziya Şehitliği, Mecidiye Şehitliği, 1934 Mehmet Çavuş Anıtı, 1939'da inşa edilen Seddülbahir Cephane Şehitliği Anıtı, 1940 Çardak Arıburnu Şehitliği, 1943 Nuri Yamut Şehitliği,¹⁶ İntepe Şehitliği, 1945 Zığındere Sargıyeri, Akbaş Bahriye, Alçıtepe(Şahindere), Hastane Bayırı Şehitlikleri.¹⁷

Bunlar içerisinde Mehmet Çavuş ve Nuri Yamut abideleri diğerlerine nazaran daha heybetliydi. Mehmet Çavuş abidesinin inşası için Edirne Milletvekili Şeref Bey 7 Kasım 1931 tarihinde bir kanun teklifi vermişti.¹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi bu abidenin inşasına sarf

⁹ Milliyet, 30 Temmuz 1957, s.3.

¹⁰ Gürtekin Özdemir, *Çanakkale Savaşları ve Savaş Alanında Gezi*, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.79-86.

¹¹ BCA; Tarih:21 Haziran 1925, Sayı:-, Dosya:89B55, Fon Kodu:30. 10. 0. 0, Yer No:101. 654. 5.

¹² Milliyet, 11 Şubat 1958, s.3.

¹³ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Burhan Sayılır, “Çanakkale Savaşı Sonrasında Mezarlıklarla İlgili Ortaya Çıkan Sorunlar ve Tartışmalar”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, Sayı:6, Ağustos 2005, s.67-88.

¹⁴ Örnek Gazetesinde yazının “Ölen Fransız Çocuklarına Hürmet” şeklinde olduğu belirtilmiştir. BCA, Tarih:21 Haziran 1924, Sayı: Dosya:1507, Fon Kodu:30.10.0.0, Yer No:146.43.7, s.4.

¹⁵ BCA; Tarih:21 Haziran 1924, Sayı: Dosya:1507, Fon Kodu:30.10.0.0, Yer No:146.43.7, s.1.

¹⁶ Alçıtepe Kırte Köyü civarındadır. Toplanan şehitlerin kemikleri anıtın ortasında bulunan mermer lahdin altına gömülmüştür. Özdemir, *age*, s.64.

¹⁷ Yurtiçi Şehitlikler, (Haz:C. Eroğlu ve diğerleri), Milli Savunma Bakanlığı, Ankara 1999, s. 97-132; Çanakkale Savaşı Anıtları ve Şehitlikleri, (Haz:Zekeriya Türkmen ve diğerleri), Genelkurmay Başkanlığı, Ankara 2007, s.51-81; Özdemir, *age*, s.15-68.

¹⁸ BCA, Tarih:16 Kasım 1931, Sayı:, Dosya:4130, Fon Kodu:30.10.0.0, Kutu:3, Dosya:18, Sıra No:10, Yer No:3.18.10, s.3-4.

JHS

87

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

edilmek üzere 1932 evkaf bütçesine 8. 000 lira ayırmıştı. Bu para 1933 yılında Şehitlikleri İmar Cemiyetine devredilmiştir.¹⁹ Ayrıca Şehitlikleri İmar Cemiyeti de 1. 000 lira civarında yardımda bulunmuştur.²⁰ Fakat, beklendiği gibi heybetli bir yapı ortaya çıkmadı.²¹ Nuri Yamut abidesi ise Alçıtepe bölgesinde Saroz Körfezine hakim bir tepede Zığındere savaşlarında hayatını kaybeden 10 bin kişi adına dikilmişti.²²

1. ABİDE İNŞASININ TARİHÇESİ

Çanakkale'de şehitlere yakışır bir abidenin mevcut olmaması eksikliği her zaman hissedilmiştir. Milliyet gazetesinde yer alan "200 bin şehit için dikilmekte olan abide" başlıklı bir yazıda "Yolları Çanakkale Boğazı'ndan geçenlerin duydukları üzüntüyü tarif biraz zordur. Zira, boğaza hakim olan tepelerde ve boğazdan görünen vadilerde İngiliz, Fransız şehitleri için dikilmiş abideler yükselirken bu topraklar üstüne kanlarını akıtmış olanların abidesi yoktur" ifadeleri ile halkın duygularına tercüman olunmuştur.²³ Bu yüzden azametli bir abidenin yapılması meselesi sürekli gündemde olmuştur. Abidenin boğazdan geçen gemilerden görülebilecek derecede büyük ve yüksek olması arzu edilmiştir.

Bu arada Atatürk'ün emri ile 30 Ekim 1924 tarihinde "Şehitlikleri İmar Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyon İstanbul Merkez Kumandanı General Şakir(Güleç) başkanlığında İstanbul Evkaf Müdürü İsmail hakkı, Müessesatı Diniye Müdürü Esat Beylerden müteşekkil olarak faaliyet göstermiştir.²⁴ Ancak, komisyonun çalışmaları yetersiz görüldüğünden 9 Temmuz 1926 tarihinde "Şehitlikleri İmar Cemiyeti" kuruldu. 14 kişiden²⁵ oluşan kurucular arasında İstanbul merkez kumandanı Albay Şakir Bey, İstanbul müftüsü Mehmet Fehmi Bey ile Reşit Saffet Bey, Süleyman Nazif Bey de vardı.²⁶ Cemiyetin kuruluş beyannamesi 24 Temmuz 1926 tarihinde İstanbul Valiliği tarafından onaylanmıştır.²⁷ Hatta Mustafa Kemal Paşa bu cemiyete gönderdiği 17 Ağustos 1927 tarihli bir yazıda "Cemiyetin aziz vatan şehitlerinin takdis-i ruhu maksadıyla vaki teşebbüs ve kadirşinaslığından memnun oldum" diyerek teşekkür etmiştir.²⁸

1930 yılında abide inşaatı için tahsisat temin edilmek üzere olduğu, yakında abidenin krokisinin yapılacağı haberi basında duyulmuştur.²⁹ Hatta, bu hususta Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin Güzel Sanatlar Akademisine müracaatta bulunduğu yazılmıştır.³⁰ Bu yıl itibarıyla abidenin 500.000 liraya mal olacağı da hesap edilmiştir.³¹ Paranın temini için özel idare bütçelerinden %1 alınacağı, projenin Türk sanatkarları tarafından hazırlanacağı, 1931 yılı içerisinde ihalesinin yapılacağı belirtilmiştir.³² Fakat bu yıllardaki çabalar iyi niyet gösterisi olmaktan öteye gidememiştir.

¹⁹ Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Arşivi (TŞİVA), Şehitlikleri İmar Cemiyeti Gelir Gider Defteri 1932-1933, s.220.

²⁰ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1936 Kongresi, s.2.

²¹ Milliyet, 11 Şubat 1958, s.3.

²² Yurtiçi Şehitlikler, s.110.

²³ Milliyet, 30 Temmuz 1957, s.3.

²⁴ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1968 Kongresi, s. 5; Şehitliklerimiz, Milli Savunma Bakanlığı İnşaat ve Emlak İskan Daire Başkanlığı, Ankara 1971, s. 3; Özdemir, age, s.4.

²⁵ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1968 Kongresi, s.6. Şehitliklerimiz adlı eserde ise kurucu üyelerin sayısı 16 olarak gösterilmiştir. Bkz. Şehitliklerimiz, s.3.

²⁶ Şehitliklerimiz, s.3.

²⁷ Mithat Atabay, Mustafa Kemal'in Himayelerinde Şehitlikleri İmar Cemiyeti Nasıl Kuruldu? Nasıl Gelişti, Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul 2014, s.14.

²⁸ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri IV, s.583.

²⁹ Cumhuriyet, 15 Haziran 1930, s. 2.

³⁰ Cumhuriyet, 10 Aralık 1930, s.3.

³¹ Cumhuriyet, 09 Temmuz 1930,s.1.

³² Cumhuriyet, 06 Ağustos 1930, s.4.

JHS

88

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

Abide hakkındaki ilk ciddi teşebbüs 1944 yılında Milli Savunma Bakanlığı tarafından düzenlenen proje yarışması olmuştur.³³ Yarışmaya 37 proje katılmış,³⁴ Mimar Doğan Erginbaş ve İsmail Utkular'ın projesi birinci seçilmiştir.³⁵ Projeye göre abide üzerine oturduğu kaideden itibaren 41 metre yükseklikte olacaktı. Deniz seviyesi ile abidenin tepe noktası arasındaki mesafe ise 90 metreyi bulacaktı. 25X25 ebadındaki kaide üzerine oturtulacak olan abide için 81 hektarlık arazi tahsis edilmiştir.³⁶ Bu projenin uygulanması için Müdafaa-i Milliye Vekaleti gazetelere ihale ilanı vermiştir. Fakat, abidenin maliyeti hesaplanınca rakamlar yüksek çıkmış, projenin uygulanması imkanı bulunamamıştır.³⁷

Diğer taraftan Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin 29 Ocak 1950 tarihinde toplanan kongresinde abide inşası için seri pul bastırılmasının temini için başbakana telgraf çekilmesi kararı alınmıştır.³⁸ Bu karar üzerine 30 Ocak 1950 tarihinde Şehitlikleri İmar Cemiyeti Kongresi Başkanı Mustafa Faik Aşkın Başbakan Şemsettin Günaltay'a bir mektup yazmıştır.³⁹

Bu arada seneler geçmiş, 8 yıl sonra abide meselesi tekrar ele alınmıştır. 1952 yılı Haziranında Temsil Bürosu Başkanı olan Cemal Yıldırım ve Emin Nihat Sözeri projenin uygulanmasını sağlamak için harekete geçmişlerdir. Nihayet İstanbul valiliğinde 1952 yılı Haziran ayında ilk toplantı yapılmıştır. 46 iş ve ilim adamının katıldığı toplantıda inşa komitesi ve tali komiteler teşkil edilmiştir.⁴⁰

9 kişilik inşa komitesinin üyeleri Emin Nihat Sözeri, Muhlis Erdener, Hamdi Mocan, Kurmay Yarbay Cemal Yıldırım, Tefik Demircigil, Mustafa İnan, Orhan Safa, Mithat Özdeş ve İstanbul Üniversitesi Genel Sekreteri'dir.⁴¹ Komite Şehitlikleri İmar Cemiyeti'ne bağlı olarak çalışacaktı. Komitenin tam adı "Şehitlikleri İmar Cemiyeti Çanakkale Şehitler Abidesi İnşaatına Yardım Komitesi"dir.⁴² Oluşturulan inşa komitesi halktan yardım toplanmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla bütün vilayetlerde abide yardım komiteleri teşkil etmiştir.⁴³

Öte yandan abide inşaatının Alçıtepe'de yapılması kararlaştırılmıştır. Hatta, 18 Mart 1953 tarihinde temelin atılması planlanmıştır.⁴⁴ Ancak, arazisi incelendiğinde toprağının killi olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden yeni bir yer seçilmesi gerekmiştir. Her açıdan en uygun mahallin Hisarlıktepe bölgesi olduğuna hükmedilmiştir.⁴⁵ Abide'nin buradaki Ömer Kaptan Tepesi'ne inşa edilmesine karar verilmiştir. Söz konusu tepe, Morto Limanı ile Çanakkale Boğazı'nın girişi arasında bulunuyordu.⁴⁶ Bu doğrultuda 1953 Temmuz ayında inşaatın emaneten askeriye tarafından yapılması kararlaştırılmıştır. Bu iş Gelibolu'da bulunan 2. Kolordu Kumandanı Nurettin Aknoz'a havale edilmiştir. Ancak, bilahare bu durumun hukuka uymadığı anlaşıldığından, inşaat işini komitenin yürütmesine karar verilmiştir.⁴⁷

³³ Atabay, *age*, s. 10; *Milliyet*, 22 Ağustos 1960, s.1.

³⁴ *Hürriyet*, 22 Ağustos 1960, s.1.

³⁵ Atabay, *age*, s. 10; *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.1.

³⁶ *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

³⁷ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

³⁸ TŞİVA, Şehitleri İmar Cemiyeti 1950 Kongresi, s.3.

³⁹ TŞİVA, Şehitleri İmar Cemiyeti'den 30.01.1950 tarihinde Başbakanlığa gönderilen telgraf.

⁴⁰ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

⁴¹ Atabay, *age*, s.10.

⁴² Atabay, *age*, s.11.

⁴³ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.1.

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 09 Aralık 1952, s. 2.

⁴⁵ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3; 15 Mart 1958, s.1.

⁴⁶ Özdemir, *age*, s.70.

⁴⁷ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3; 15 Mart 1958, s.1.

JHS
89

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

Bu arada abidenin temel atma töreni yapılmıştır. Tören 17 Nisan 1954 günü saat 12.30'da askeri ve siyasi erkanın katılmasıyla gerçekleşmiştir.⁴⁸ Törende Korgeneral Nurettin Aknoz davetlilere hitap etmiştir.⁴⁹ Milli Türk Talebe Birliği üyeleri anıtkabirden aldıkları toprağı Üniversite gençliğinin kanlarıyla meydana getirdikleri bir bayrağı sarmışlar, gümüş bir kutu içerisine koyarak temele yerleştirmişlerdir.⁵⁰

Komite 1954 Martında gazetelere ihale ilanı vermiş, İstanbul Valiliği'nde kapalı zarf usulü ile ihalenin gerçekleştirileceğı duyurulmuştur. 29 Nisan 1954 tarihinde yapılan ihaleyi Mühendis Sırrı Onural ile kereste tüccarı Hayrettin Aksoy kazanmıştır. Abide inşaatı ihale tutarı 1. 648. 234 liradır. Mukavele Bahçekapı'daki 3. noterlikte imzalanmıştır. Bu mukavele gereğince inşaat 500 iş gününde bitirilecektir.⁵¹

Ancak inşaat beklenen hızda ilerlememiştir. Temel ile zemin arasındaki grobeton⁵² ancak 21 Ağustos 1954 tarihinde atılabılmıştır. İnşaat betonu ise 19 Aralık 1954 tarihinde dökülmüştür.⁵³ Bu arada komite inşaatı kontrol ettirmek için ilan vererek kontrol mühendisi aramış, bilahare mühendis Muammer Çağdaş bu göreve getirilmiştir.⁵⁴

Diğer taraftan Çanakkale şehitleri abidesinin inşaat sahasında bulunan hazineye ait 16 dekar 239 metre kare arazinin, Şehitlikleri İmar Cemiyeti'ne satılması Maliye Vekaleti'nin 27/5/1955 tarihli ve 3307-6522/10796 sayılı yazısı üzerine 748 sayılı kanunun birinci maddesine istinaden İcra Vekilleri Heyetince 18/6/1955 tarihinde kararlaştırılmıştır. Böylece arazi meselesindeki sorunlar da giderilmiştir.⁵⁵

Bu arada müteahhidin betona hile karıştırdığı iddia edilmiştir.⁵⁶ 14 Ocak 1955'de komite başkanı, muhasip üye ve teknik üye inşaat mahallinde yaptıkları incelemede gördükleri eksiklikleri 6 Şubat 1955 tarihli bir yazıyla inşaat komitesine bildirilmişlerdir. Komite inşaatın durumunu Prof. Dr. İhsan İnan, Yüksek Mühendis Süleyman Tameroğlu ve proje mimarına inceletirdi. Alınan örnekler İstanbul Teknik Üniversitene tahlil ettirmiştir. Temele dökülen betonun evsafa uygun olmadığı anlaşılmıştır.⁵⁷ Komite bu şartlarda inşaatın devamına müsaade etmeyerek 8 Şubat 1955'de inşaatı durdurmuştur.⁵⁸ İki buçuk ay sonra 20 Nisan 1955'de inşaat yeniden başlamıştır.⁵⁹

Bilahare temel için bir takviye projesi hazırlanması kararlaştırmıştır. Müteahhitten projeye uygun şekilde bedelsiz olarak temelin takviyesi istenilmiştir. Ancak, müteahhitler temelin çürük olduğu iddiasını reddetmişlerdir. Bunun üzerine 6 Mayıs 1955'de mühendisler odasından 5 kişilik bir heyet seçilmiştir. Heyet incelemelerini tamamladıktan sonra 5 Haziran 1955'de temelin çürük olduğunu bir rapor ile komiteye bildirmiştir. 8 Haziran 1955'de

⁴⁸ *Hürriyet*, 17 Nisan 1954, s.1.

⁴⁹ *Milliyet*, 19 Nisan 1954, s.1.

⁵⁰ *Hürriyet*, 17 Nisan 1954, s.1.

⁵¹ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3; 15 Mart 1958, s.5.

⁵² Grobeton; kaba beton olup, düşük dozlu demirsiz betondur. <http://www.yapi-insaat.com/sozluk.html>, (ET:03.08.2015).

⁵³ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁵⁴ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

⁵⁵ BCA; Tarih:18 Haziran 1955, Sayı:5278, Dosya:17-2, Fon Kodu:30.18.1.2, Kutu No:139, Dosya No:53, Sıra No:18; Yer No:139.53.18.

⁵⁶ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

⁵⁷ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁵⁸ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

⁵⁹ *Cumhuriyet*, 16 Nisan 1955, s.7.

JHS
90

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

müteahhitlere 7. noter vasıtasıyla takviyeyi yapmaları hususunda protestoname gönderilmiştir. Bunun üzerine müteahhitler Eylül 1955'de takviye projesini uygulamaya başlamışlardır.⁶⁰

İnşaatın bundan sonraki evrelerinde de sıkıntılar devam etmiştir. Abide kaidelerinden birisinin şartname evsafına uygun olmadığı anlaşılmış, nihayet 20 Mart 1956 günü mukavele feshedilmiştir.⁶¹ Derhal teşkil edilen bir heyet inşaat mahalline gidip durumu tetkik etmiş ve bazı noksanlıklar tespit ederek evvela kontrolörü işten uzaklaştırmıştır.⁶²

Bu arada 23 Nisan 1956'da inşaat mahallinde yapılan kontrol ve sayım sonunda 42 ton demir ve 122 metre küp kerestenin eksik olduğu görülmüştür.⁶³ Hatta bazı malzemelerin müteahhit tarafından kaçırıldığı, piyasada satıldığı dedikoduları işitilmiştir.⁶⁴ İnşa Komitesi Başkanı Emin Nihat Sözeri müteahhidin 63.200 liralık teminatına el konulduğunu açıklamıştır.⁶⁵ Kaçırılan çelik ve kereste saklandığı yerden alınarak inşaat mahallindeki depoya getirilmiştir.⁶⁶

Bu gelişmeler inşaatın kontrolünün yeterli olmadığını göstermiş ve Mühendisler Birliği'nin tavsiyesi üzerine komiteye ilaveten Prof. Rifat Yazar'ın idare edeceği bir teknik büro kurulmuştur.⁶⁷ Bununla birlikte noksan malzemenin bedeli ile iki ihale arasında ortaya çıkacak farkın tazmini için müteahhitler aleyhine 6 Mayıs 1956 günü İstanbul 2.Ticaret Mahkemesinde dava açılmıştır. Müteahhitler de komite aleyhine mukaveleyi haksız feshettiği iddiası ile mukabil dava açmışlardır.⁶⁸ Bilirkişinin yaptığı sayım sonunda inşaat malzemelerinde noksanlar tespit edildiğinden müteahhitler aleyhine Eceabat Milli Korunma Mahkemesi'nde ikinci bir dava daha açmıştır. Ayrıca, adı geçen mahkemenin savcısı da müteahhitler aleyhine emniyeti suistimal davası açmıştır.⁶⁹

Savcı mütalaasında her iki müteahhidin Türk Ceza Kanunu'nun 508, 510 ve 522'nci maddeleri gereğince tecziyelerini istemiştir.⁷⁰ Sonuç olarak mahkeme 4 Kasım 1958 tarihinde kararını açıklamıştır. Buna göre Sırrı Onural'a 18 ay 6 gün, Hayrettin Aksoy'a 16 ay hapis cezası verilmiştir.⁷¹ Öte yandan inşaatın yeni bir müteahhide ihalesi için gazetelere ilan verilmiştir. İhaleye sadece iki müracaat olmuştur. Komite 10 Eylül 1956 tarihinde kararını açıklamış, 1.708.918 lira teklif veren Mühendis Ertuğrul Barla ihaleyi kazanmıştır. Yeni mukaveleye göre inşaat malzemeleri iş yerine komite tarafından ulaştırılacaktır.⁷² Müteahhit en geç 1 Mayıs 1958 tarihinde abideyi tamamlayarak komiteye teslim edecektir.⁷³

Nihayet 20 Mart 1956'da duran çalışmalar 6, 5 aylık aradan sonra 1 Ekim 1956 'da tekrar başlamıştır.⁷⁴ Eski inşaat Kontrol mühendisinin yerine Mühendis Ramiz Güzeltirpan tayin

⁶⁰ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁶¹ *Milliyet*, 10 Ekim 1956, s.3; 30 Temmuz 1957, s.3; 15 Mart 1958, s.5.

⁶² *Milliyet*, 23 Mayıs 1957, s.3; 30 Temmuz 1957, s.3.

⁶³ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁶⁴ *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

⁶⁵ *Milliyet*, 10 Ekim 1956, s.3.

⁶⁶ *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

⁶⁷ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁶⁸ *Milliyet*, 10 Ekim 1956, s.3; 30 Temmuz 1957, s.3; 15 Mart 1958, s.5.

⁶⁹ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

⁷⁰ *Milliyet*, 15 Haziran 1958, s.5.

⁷¹ *Milliyet*, 5 Kasım 1958, s.1.

⁷² *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5. Başka bir haberde ihalenin 28 Eylül 1956 tarihinde verildiği belirtilmiştir. bkz. *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

⁷³ *Milliyet*, 10 Ekim 1956, s.3.

⁷⁴ *Milliyet*, 18 Ocak 1958, s.1. Bir başka haberde inşaatın 10 Ekim 1956 tarihinde başladığı belirtilmiştir. bkz. *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

JHS

91

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

edilmiştir.⁷⁵ Bu arada birinci ihale ile ikinci ihale arasında geçen zaman zarfında artmış bulunan malzeme fiyatlarından ötürü 300. 000 liralık bir fark ortaya çıkmıştır. Eski müteahhitten bu para ile beraber noksan malların ücreti de istenilmiştir.⁷⁶

Abide 30 Temmuz 1957 tarihi itibarıyla kaideden itibaren 9 metre yüksekliğe ulaşmıştır. Mevcut yüksekliğe her gün 25 santim ilave olunacağı,⁷⁷ inşaatın 1 Mayıs 1958'de biteceği hesaplanmıştır.⁷⁸ Bu tarih itibarıyla inşa komitesinin elinde 700.000 lira para bulunuyordu. Abidenin tamamlanabilmesi için 800.000 liraya daha ihtiyaç vardı. İnşa Komitesi Başkanı Nihat Sözeri granit merdivenlerden vazgeçilmesi halinde 150.000 lira daha temin edilmesi durumunda abidenin bitirileceğini ifade etmiştir.⁷⁹ Ancak bir süre sonra para sıkıntısı had safhaya ulaşmıştır. Yeni müteahhit parasızlık sebebi ile 15 Ocak 1958'de tarihinde iki ay süre ile inşaatı ara vermiştir. Bu tarih itibarıyla abide 12 metre yüksekliğe ulaşmıştır.⁸⁰

Bu arada Milliyet gazetesi yardım kampanyası başlatmış ve para sorunu çözülmüştür. Abide inşaatına 15 Mart 1958 tarihinde yeniden başlanmıştır.⁸¹ Toplanan paralarla abide inşaatına bir daha yarıda kalmamak üzere devam edileceği, 1959 yılından itibaren Çanakkale boğazından giren her geminin milletin eseri olan abideyi hürmetle selamlayacağı müjdesi verilmiştir.⁸²

Öte yandan abidenin her ay 4-4, 5 metre yükseltilmesi planlanmıştır. Ancak yaşanan çeşitli sorunlar inşaatı aksatmıştır. Bir ara şiddetli esen lodos C ayağının betonarme demirlerini ortasından bükümüştür.⁸³ İlaveten taş sıkıntısı yaşanmış, taş müteahhidi değiştirilerek çözüm bulunabilmiştir.⁸⁴ Bundan başka nakliye motoru bulunamaması nedeni ile çakıl temininde de sıkıntı yaşanmıştır.⁸⁵

1958 yılı Mayıs ayından itibaren de demir sıkıntısı hissedilmiştir. İnşaatın 46-47 ton demire ihtiyacı olduğu halde, hükümet Çanakkale vilayeti emrine 50 ton demir tahsis etmiştir.⁸⁶ Valilik ise vilayette de demir ihtiyacı olduğu gerekçesiyle istenen miktarı abideye ayıramayacağını bildirmiştir. Bunun üzerine inşa komitesi 9 Haziran tarihinde Ticaret Bakanlığına bir yazı yazmıştır.⁸⁷

Bu durum Refi Cevat Ulunay'ın "*Takvimden Bir Yaprak*" başlıklı köşesinde de eleştirilmiştir. Ulunay Milli Korunma Tevzi Müdürlüğünün protokol hastalığı yüzünden abide inşaatının durma tehlikesine dikkati çekmiş, Ticaret Bakanına seslenerek duruma el koymasını ve meseleyi çözmesini istemiştir.⁸⁸ Bu arada müteahhitler inşaatı tamamlamak için çift ekip çalıştıracaklarını, geceleri de inşaatın devam edeceğini açıklamışlardır. Bu şartlarda abidenin açılışının 18 Mart 1959 günü gerçekleştirilebileceği varsayılmıştır.⁸⁹ Öte yandan müteahhit

⁷⁵ Milliyet, 15 Mart 1958, s.5.

⁷⁶ Milliyet, 23 Mayıs 1957, s.3. Başka bir haberde müteahhitten istenen fiyat farkının 400 bin lira olduğu bildirilmiştir. Bkz. Milliyet, 30 Temmuz 1957, s.3.

⁷⁷ Milliyet, 30 Temmuz 1957, s.3.

⁷⁸ Cumhuriyet, 31 Temmuz 1957, s.1.

⁷⁹ Milliyet, 23 Mayıs 1957, s.3.

⁸⁰ Milliyet, 15 Mart 1958, s.5.

⁸¹ Milliyet, 15 Mart 1958, s.1.

⁸² Milliyet, 17 Mart 1958, s.2.

⁸³ Milliyet, 16 Mart 1958, s.1; 19 Temmuz 1959, s.3.

⁸⁴ Cumhuriyet, 22 Mayıs 1958, s.3; 13 Mayıs 1958, s.1, 5; 14 Mayıs 1958, s.3.

⁸⁵ Milliyet, 13 Mayıs 1958, s.5; 16 Haziran 1958, s.5.

⁸⁶ Milliyet, 13 Mayıs 1958, s.5.

⁸⁷ Milliyet, 10 Haziran 1958, s.1.

⁸⁸ Milliyet, 12 Haziran 1958, s.3.

⁸⁹ Milliyet, 16 Mart 1958, s.1.

JHS

92

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

Ertuğrul Parla ile teknik büro ve komite üyeleri önünde yeni bir mukavele imzalanmıştır. Buna göre müteahhit inşaatın 1 Kasım 1958 tarihinde bitirileceğini kabul etmiştir.⁹⁰

Müteahhitler İnşaatı hızlandırmak için işçi sayısını artırdılar, dört kuleye birer tane de asansör kurdular. Bu sayede abide 15 Martta 15 metre iken, 27 Nisan 1958'de 18 metre 90 santime, 15 Haziran tarihinde de 24 metreye ulaşmıştır. Ortalama olarak ayda 3,5 ile 4 metre yükseltilebilen inşaatının en geç 15 Kasım 1958 günü bitmiş olarak teslim edileceği hesaplanmıştır.⁹¹

Bu arada Temmuz ayına gelinmesine rağmen demir sıkıntısı devam etti. 8 Temmuzda Çanakkale valiliği tarafından 3. 600 kilo 8'lik, 1. 400 kilo 10'luk demir verildi. Bu demirle inşaat sadece 10 gün daha devam edebilecekti.⁹² Demir sıkıntısının çözülmemesi üzerine Refi Cevat Ulunay, köşesini yine bu meseleye ayırdı. "*Fesühbanallah*" başlıklı bir yazı yazdı.⁹³ Öte yandan çakıl sıkıntısı da giderilememişti. Ağustos ayı itibarıyla çakıl stokları tükenmek üzereydi. Bunun en önemli nedeni iskelenin yetersiz oluşu, kapasitesi 40 tondan fazla olan motorların Morto koyuna yanaşmasına imkan vermemesiydi.⁹⁴

Diğer taraftan inşaatın yüksekliği 3 Ağustos tarihi itibarıyla 30 metre 40 santime ulaşmıştır.⁹⁵ 13 Eylül 1958 tarihinde ise 34,10 metredir. Abidenin tamamlanabilmesi için 225 metre küp keresteye, 50 ton demire, 200 ton çimentoya, 1.500 ambar çakıla ihtiyaç vardı. İnşaatın bir buçuk ay içerisinde tamamlanacağı varsayılmıştır.⁹⁶

17 Eylül tarihinde ihtiyaç olan 39,5 ton demirin tahsis işlemi tamamlanmıştır. Bugün itibarıyla abidenin yüksekliği 34,80 metre olup inşaatı çalışan işçi sayısı ise 63'tür.⁹⁷ 10 Ekim tarihine gelindiğinde abidenin 4 ayağının granit kaplama işi bitmiştir. Ayakları takke kısmına bağlayan kornişler yerlerine konmuş yükseklik 36,5 metreye ulaşmıştır.⁹⁸

Ancak malzeme sıkıntısı tekrar şiddetle hissedilmeye başlanılmıştır. Hava muhalefeti nedeniyle motorlar çakıl taşımayı durdurmuşlardır. Bunun üzerine müteahhitler inşaa komitesine protestoname göndererek 25 Ekime kadar gerekli malzemeler temin olunmazsa inşaatı süresiz olarak tehir edeceklerini uyarısında bulunmuşlardır.⁹⁹ Bu dönemde inşaat yavaş ilerlemiş Kasım ayı itibarıyla abide 36,75 metre yüksekliğine ulaşabilmiştir.¹⁰⁰

Öte yandan müteahhidin en geç 30 Kasım 1958 tarihinde teslim edeceğini bildirdiği inşaatın gecikmesine sebep takke kısmında yapılan proje tadilatı idi. İlk projede ayaklar gibi takke kısmının da granit taş yapılması planlanmıştı. Ancak, Ankara'daki spor ve sergi sarayının çökmesi üzerine projede değişiklik yapılmış, başlığın betonarme olarak dökülmesine ve böylece mukavemetin artırılmasına karar verilmiştir.¹⁰¹

Bu arada müteahhit malzemelerin zamanında temin edilememesi ve kış mevsimi nedeniyle inşaatı gelecek bahara kadar ara verilmesini istemiştir. Artan işçi yevmiyelerini sebep göstererek yüzde yüz zam talebinde de bulunmuştur. Komite, işi tatil teklifini reddetmiş,

⁹⁰ *Milliyet*, 14 Mayıs 1958, s.1.

⁹¹ *Milliyet*, 16 Haziran 1958, s.1.

⁹² *Milliyet*, 10 Temmuz 1958, s.1.

⁹³ *Milliyet*, 12 Temmuz 1958, s.3.

⁹⁴ *Milliyet*, 4 Ağustos 1958, s.5.

⁹⁵ *Milliyet*, 14 Mayıs 1958, s.3.

⁹⁶ *Milliyet*, 14 Eylül 1958, s.1,5.

⁹⁷ *Milliyet*, 17 Eylül 1958, s.5.

⁹⁸ *Milliyet*, 11 Ekim 1958, s.1.

⁹⁹ *Milliyet*, 16 Ekim 1958, s.1,5.

¹⁰⁰ *Milliyet*, 22 Kasım 1958, s.5.

¹⁰¹ *Milliyet*, 22 Kasım 1958, s.1; 21 Ocak 1959, s.3.

JHS

93

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

zam teklifini ise incelemeye karar vermiştir.¹⁰² Ancak, müteahhit mevsim itibarıyla beton dökümünün tehlikeli olacağını, donması halinde en azından 200 bin lira zarara yol açılacağını da hatırlatmıştır.¹⁰³ Bunun üzerine inşa komitesi şiddetli fırtınanın iskeleleri sökmesi ve hava muhalefetinden dolayı inşaata 90 gün ara verildiğini, 16 Mart 1959 tarihinde yeniden başlanacağını açıklamıştır.¹⁰⁴

16 Marttan itibaren günde ortalama 20 metreküp beton döküleceği hesaplanarak inşaatın 1959 Mayıs'ında, en kötü ihtimalle Ağustos'ta tamamlanacağı varsayılmıştır.¹⁰⁵ Bilahare açılış töreninin ikinci Anafartalar zaferinin 44. yıldönümüne rastlayan 21 Ağustos 1960 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁶ Bu arada 1959 yılı Ocak ayında komite işçi ücretlerinin arttığını tespit ederek müteahhide 50 bin lira fiyat farkı vermeyi kararlaştırmıştır. Müteahhit ise 16 Mart'a işe başladığında rayiç fiyatlar üzerinden yeni bir mukavele yapılmasını istemiş, bu istek de komite tarafından kabul edilmiştir.¹⁰⁷

İnşaat 16 Mart 1959 tarihinde yeniden başlamıştır.¹⁰⁸ Nisan ayının sonuna kadar takke kısmının beton kalıpların bitirilmesi talimatı verilmiştir. Beton dökümüne Temmuz ayının ilk haftasında başlanacağı hesaplanmıştır.¹⁰⁹ 1959 yılı Temmuz ayı ortasına gelindiğinde takkenin kalıbı tamamlanmıştır. Temelden bu ana kadar yapılan masraf miktarı 2 milyon 555 bin 392 lirayı bulmuştur.¹¹⁰

Bu arada inşa komitesi müteahhide 1959 yılı Ağustos ayı içerisinde 7. Noter kanalıyla bir protestoname göndermiştir. Protestonamede inşaatın mukavele hükümlerine uygun devam etmediği, günde 20-30 metreküp yerine 6-7 metreküp beton döküldüğü, gecikme yaşanması durumunda sözleşmedeki cezai hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir.¹¹¹ Bunun üzerine beton dökümü için su yetersizliğini öne süren müteahhit komite ve teknik büro üyeleri önünde bir iş programı hazırlayarak inşaatın en geç 1959 yılı Aralık ayı sonunda tamamlanacağını açıklamış ve protokolü imzalamıştır. Protokole göre gecikilen her gün için müteahhidin 300 lira ceza ödemesi öngörülmüştür.¹¹²

Bütün bu tedbirlerden sonra Çanakkale şehitler abidesinin gövde kısmı inşaatı 16 Eylül 1959 Perşembe günü bitmiştir. Bu tarihi olay sebebiyle abide inşaatında çalışan işçiler son beton kalıbını merasimle dökmüşlerdir. Abide son durumu ile topraktan 41 metre 70 santim, denizden ise 91 metre yüksekliğe ulaşmıştır. L harfi şeklindeki dört ayak, onar metre ara ile 25 metrelik bir saha üzerine yayılmıştır.¹¹³ Ayak ölçüleri 7,5X7,5 metre olup ayaklar arasındaki mesafe 10 metredir.¹¹⁴ Abide yukarı doğru eğimle yükselmektedir. Bu yüzden zeminde 25 metre olan genişlik yukarıda 23 metre 10 santime düşmektedir.¹¹⁵ Ancak, abidenin uzun ömürlü olması ve yağmura dayanabilmesi için, takke kısmının tecrit işlemi kalmıştır. Ayrıca

¹⁰² *Milliyet*, 22 Kasım 1958, s.5.

¹⁰³ *Milliyet*, 21 Ocak 1959, s.3.

¹⁰⁴ *Milliyet*, 17 Aralık 1958, s.1.

¹⁰⁵ *Milliyet*, 21 Ocak 1959, s.3.

¹⁰⁶ *Milliyet*, 24 Ocak 1960, s.3.

¹⁰⁷ *Milliyet*, 21 Ocak 1959, s.3.

¹⁰⁸ *Milliyet*, 17 Mart 1959, s.3.

¹⁰⁹ *Milliyet*, 21 Mart 1959, s.1.

¹¹⁰ *Milliyet*, 19 Temmuz 1959, s.3.

¹¹¹ *Milliyet*, 25 Ağustos 1959, s.3.

¹¹² *Milliyet*, 25 Ağustos 1959, s.3.

¹¹³ *Milliyet*, 18 Eylül 1959, s.1.

¹¹⁴ Özdemir, *age*, s.70.

¹¹⁵ Atabay, *age*, s.11.

JHS

94

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

beton üzerine kaplanan granit taşların tesviyesi gerekiyordu.¹¹⁶ Tecrit işlemi takkenin üzerine kat kat zift dökülerek yapılmıştır.¹¹⁷

Öte yandan abidenin giriş yolunun da düzenlenmesi gerekiyordu. Bunun için giriş yolu inşaatının ayrıca ihale edilerek yaptırılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁸ Aralık ayına gelindiğinde 125 metre uzunluğundaki giriş yolunun deniz tarafındaki yan duvarları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bilahare sağ taraftaki duvarın inşaatına geçilmiştir. Deniz tarafında 7 metre genişliğinde bir şeridin ikinci bir duvarla ayrılması ve abideyi ziyarete gelenlerin şeref holüne buradan geçmeleri kararlaştırılmıştır.¹¹⁹ 1960 yılı Mart ayında da taş işçileri giriş yolu inşaatına devam etmişlerdir.¹²⁰ Bütün bu işlerin 1960 yılı Temmuz ayı sonunda tamamlanacağı düşünülmüştür.¹²¹

Bu arada 3 istihkam taburu Ekim ayında abideye uzanan yolları yapmaya başlamıştır.¹²² Kilitbahir ile abide arasındaki 34 kilometrelik yol, stabilize olarak inşa edilmiş ve Kasım ayında kara yollarına devir muamelesi yapılmıştır.¹²³ 1960 yılı Mayıs ayına gelindiğinde Kilitbahir ile abide arasındaki yollar otomobillerin işleyeceği hale getirilmiştir.¹²⁴

Bu arada şeref holüne konmak üzere siyah taştan bir lahit hazırlanmasına karar verilmiştir.¹²⁵ Adana'nın Osman Bey Köyü'ne sipariş edilen 25 ton ağırlığındaki taş¹²⁶ üzerine sanat okulu öğretmen ve öğrencileri tarafından milli şair Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı adlı şiirinden seçilen mısralar kazınması kararlaştırılmıştır. Bilahare Taşa İstiklal Marşı'ndan 4 mısra kazınmıştır.¹²⁷ Söz konusu taşın Mersin limanından deniz yolu ile nakledilmesi gündeme gelmişse de¹²⁸ İstanbul'a kadar trenle taşınmış, işlenecekleri mahalle ise kamyonlarla sevk edilmiştir. 5.000 liraya satın alınan taşlar için 17.000 lira nakliye ücreti ödenmiştir.¹²⁹

2. ABİDENİN AÇILIŞ TÖRENİ

Gelibolu'daki en heybetli abide olarak ortaya çıkan¹³⁰ Çanakkale Şehitler Abidesi'nin ikinci Anafartalar zaferinin 44. yıldönümüne rastlayan 21 Ağustos 1960 tarihinde açılışın yapılacağı kamuoyuna duyurulmuştur.¹³¹ Şehitlikleri İmar Cemiyeti de açılış töreni için 8. 000 lira harcamıştır.¹³² Bununla birlikte Cumhuriyet gazetesi eksiklikler nedeniyle abidenin proje ve kontrol mimarlarının açılış töreninin tehirini istediklerini yazdı.¹³³ Zira, 25 metre yüksekliğindeki bayrak direği yerine dikilememiştir.¹³⁴ Ayrıca, abidenin etrafının tanzim işi de komitenin elindeki para bittiği için tamamlanamamıştır.¹³⁵

¹¹⁶ *Milliyet*, 18 Eylül 1959, s.1; 11 Ekim 1959, s.3.

¹¹⁷ *Milliyet*, 5 Aralık 1959, s.5.

¹¹⁸ *Milliyet*, 18 Eylül 1959, s.1.

¹¹⁹ *Milliyet*, 5 Aralık 1959, s.1,5.

¹²⁰ *Milliyet*, 21 Mart 1960, s.3.

¹²¹ *Milliyet*, 24 Mayıs 1960, s.1.

¹²² *Milliyet*, 11 Ekim 1959, s.3.

¹²³ *Milliyet*, 5 Aralık 1959, s.5.

¹²⁴ *Milliyet*, 24 Mayıs 1960, s.5.

¹²⁵ *Milliyet*, 11 Ekim 1958, s.1.

¹²⁶ *Milliyet*, 22 Kasım 1958, s.5.

¹²⁷ *Milliyet*, 5 Aralık 1959, s.5; 21 Mart 1960, s.3; 22 Ağustos 1960, s.1.

¹²⁸ *Milliyet*, 11 Ekim 1958, s.1,3.

¹²⁹ *Milliyet*, 22 Kasım 1958, s.5.

¹³⁰ *Milliyet*, 13 Ağustos 1960, s.1.

¹³¹ *Milliyet*, 24 Ocak 1960, s.3.

¹³² TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1961 Kongresi, s.5.

¹³³ *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1960, s.1

¹³⁴ *Milliyet*, 21 Ağustos 1960, s.1.

¹³⁵ *Milliyet*, 20 Ağustos 1960, s.1.

JHS

95

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

Açılış töreninde sırasıyla komite, Milliyet gazetesi, Gençlik ve Hükümet adına birer konuşma yapılacağı, komitenin fahri başkanı Fahrettin Kerim Gökay ile şair Behçet Kemal Çağlar'ın da halka hitap edecekleri kamuoyuna duyurulmuştur.¹³⁶ Bu arada İstanbul'dan törene katılacak 400 kadar davetli 20 Ağustos 1960 Cumartesi gecesi saat 22.00'de Giresun Vapuru ile Galata Rıhtımı'ndan Morto Koyu'na hareket etmişlerdir.¹³⁷ Açılış törenine çeşitli kuruluşlar tarafından 20'ye yakın çelenk gönderilmiştir. Bunların arasında İngiliz Muharıpler Birliği'nin bir çelenği de yer almıştır.

Abide 21 Ağustos 1960 günü yapılan törenle Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay tarafından ziyarete açılmıştır. Törene abidenin bulunduğu Hisarlık Tepe ile Morto koyunu dolduran binlerce kişi katılmıştır. Tören saat 15.00'de İstiklal Marşı'nın okunması ve bayrak çekilmesiyle başlamıştır. Bilahare Milli Birlik Komitesi üyesi Kurmay Albay Fikret Kuytak Milli Birlik Komitesi Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel'in mesajını okumuştur. Bunu Çanakkale Şehitleri Abidesi İnşa Komitesi adına Emin Nihat Sözeri'nin konuşması izlemiştir. Sözeri halkın dışından tırnağından artırdığı paralarla abideyi tamamladığını belirtmiş, ancak yine de şehitlerin aziz hatıralarına karşı şükran borcunun ödenemeyeceğine işaret etmiştir.

Malul Gaziler adına konuşan Dursun Bayraktar şehitlik mertebesine erişen 250 bin vatan evladının aradan 44 sene geçmiş olmasına rağmen aziz hatıralarının bütün tazeliği ile muhafaza edildiğini ifade etmiştir. Bayraktar bugüne kadar Çanakkale şehitleri için hiç bir şey yapamamaktan dolayı duyulan utancın artık sona erdiğini, kanlarıyla bir vatan yaratan bu kahramanların abide ile ebedileştiğini söylemiştir.

Çanakkale eski Muharıpler Birliği adına konuşan Cahit Ülküalan ise Anafartalar zaferinin yıldönümünün de bugüne rast gelmesi nedeniyle günün mana ve önemi üzerinde durmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi adına söz alan konuşmacı ise yapılan Çanakkale şehitleri abidesinin depreme dayanıklı bir yapı olduğu güvencesini vermiştir. Gençlik adına yapılan konuşmadan sonra Behçet Kemal Çağlar Türk milletinin şehitlerine asıl borcunun bırakılan emanetlere layık evlatlar olarak bekçilik yapmak olduğunu söylemiş ve “Aziz şehitler, müsterih uyuşun, içimizden kendilerini millete adayan kahramanlar çıktı” demiştir. Konuşmaları müteakip Orgeneral Cevdet Sunay kurdeleyi kesip abideyi ziyarete açmıştır. Bu sırada bir ihtiram kıtası şehitlerin ruhlarını taziz için 3 defa havaya ateş etmiştir.¹³⁸

Açılış töreni hakkında bilgi veren Hürriyet gazetesi ise abideyi 42 metre boyunda, deniz seviyesinden yüksekliği 92 metre 75 santim olan şehitliğin en ihtişamlı eseri olarak tanıtmıştır. Bundan sonraki en yüksek abidenin İngilizlerin Seddülbahir'deki 31 metrelik yapıları olduğuna dikkat çekmiştir. Gazete bunun dışında abidenin tam olarak bitirilemediği, birçok noksanının bulunduğu eleştirisinde de bulunmuştur.¹³⁹

Öte yandan açılış sonrasında abide İnşa Komitesi'nin görevine son verilmiş ve komite dağıtılmıştır. Komite Başkanı Emin Sözeri menkul ve gayri menkuller ile elinde bulunan 115.310 lira 58 kuruşu cemiyete devretmiştir. Cemiyet abideyi devraldıktan sonra 1960 yılı içerisinde 10.400,¹⁴⁰ 1961 yılında 102.267 lira 91 kuruş¹⁴¹ ve 1962 yılında da 2.208 lira 85 kuruş harcamıştır.¹⁴²

¹³⁶ Milliyet, 20 Ağustos 1960, s.5.

¹³⁷ Milliyet, 13 Ağustos 1960, s.1; 21 Ağustos 1960, s.1.

¹³⁸ Milliyet, 22 Ağustos 1960, s.5.

¹³⁹ Hürriyet, 22 Ağustos 1960, s.1.

¹⁴⁰ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1961 Kongresi, s.5.

¹⁴¹ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1962 Kongresi, s.10

¹⁴² TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1963 Kongresi, s.5.

JHS

96

History
Studies

Volume 8

Issue 2

June

2016

Diğer taraftan şehitliğin 1962 yılı içerisinde Milli Eğitim Bakanlığı'na devri için çalışmalar başlatılmıştır.¹⁴³ Devir işleminin 1963 yada 1964 yılı içerisinde gerçekleştiği söylenebilir. Zira, Şehitlikleri İmar Cemiyeti'nin 1967 kongresinde abidenin bakanlığa devrinin üç yıl önce gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. Bu devirden sonra bakanlık abide inşaatının eksik olan kısımlarını ele almış, beton mozaik merasim meydanını ve kolonların içerisinden geçirilen paratoner ile ilgili işleri tamamlamıştır. Ayrıca, çevre düzenlemesi ve ağaçlandırma faaliyetlerinde bulunmuştur. Bakanlık abide için her yıl 300.000 lira civarında para ayırmış, abide ile deniz arasındaki toprak sahanın tesviye edilerek bir istinat duvarı yapılması için de 1 milyon lira tutarında bir ihale açma kararı almıştır.¹⁴⁴

3. ABİDE İÇİN YAPILAN YARDIMLAR

Çanakkale abidesi inşaatını yürütmek üzere 1952 yılı Haziran ayında bir inşa komitesi oluşturulmuştur.¹⁴⁵ İnşa komitesi abide için halktan yardım toplanmasını kararlaştırmıştır. Bu amaçla bütün vilayetlerde abide yardım komiteleri teşkil edilmiştir.¹⁴⁶ Yardım komiteleri canla başla çalışmış, 30 Temmuz 1957 tarihi itibarıyla toplanan yardım miktarı 1.674.539 liraya ulaşmıştır. Bu miktarın 300.000 liralık kısmı hükümet tarafından verilmiş, 1.374.539 lirası ise halktan toplanmıştır.¹⁴⁷ İstanbul Ticaret Odası da 400 bin lira vermeyi vaat etmiştir.¹⁴⁸ Bunun için lise ve üniversite futbol takımları arasında Çanakkale Kupası futbol maçları yapılmıştır.¹⁴⁹

Bu süreçte halkın yaptığı yardımlara örnek olarak 15.06.1954 tarihinde Yenişehir'den Hasan Çeşmeli tarafından gönderilen 10 lira, 03.12.1954 tarihinde Geyve Kaymakamlığının gönderdiği 20 lira, Afyon Belediyesi tarafından 11.01.1955 tarihinde gönderilen 17,50 lira, 10.01.1955 tarihinde Sivas Bedirli Bucak Müdürlüğü tarafından gönderilen 120 lira,¹⁵⁰ 23.01.1958 tarihinde İstanbul Belediyesi tarafından yatırılan 99.600 lira gösterilebilir.¹⁵¹

Ancak daha temel betonunda başlayan suistimaller, kamuoyunu rahatsız etmiştir. Suistimal söylentileri arttıkça inşa komitesine yapılan yardımlar azalmıştır. Komite halkı yeniden yardıma ikna edebilmek için kadınlardan müteşekkil heyetlerin Anadolu'ya gönderilmesine karar vermiştir.¹⁵² Ancak, bu da çare olamamış, memleketin muhtelif köşelerine dağılan Kadınlar Birliği'ne bağlı heyetler İstanbul'a elleri boş dönmüşlerdir.¹⁵³

Bu arada müteahhit parasızlık sebebi ile 15 Ocak 1958 tarihinde iki ay süre ile inşaata ara verdiğini açıklamıştır.¹⁵⁴ Bunun üzerine Milliyet Gazetesi inşaatın devamını sağlamak için bir yardım kampanyası başlatmıştır. Gazetenin 18 Ocak 1958 tarihli nüshasında “*Yarım kalmak tehlikesiyle karşılaşan abidenin tamamlanabilmesi İçin okuyucularımızı yardıma davet ediyoruz*” başlığı altında bir haber yayınlamıştır. Haberde abide inşaatı için komitenin elinde sadece 210.000 lira kaldığı, bu miktarın inşaatın bitirilmesine yetmeyeceği hatırlatılmıştır. Eğer 900.000 lira daha temin edilemezse Çanakkale Şehitler Abidesi'nin yarım kalacağı bildirilmiştir. Macar mültecileri için bir hamlede 40 bin lira veren Türk halkının şehit Mehmetçiklerin büyük hatırasını tamamlamak için bunun çok üstünde bağışta bulunacağına

¹⁴³ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1962 Kongresi, s.4.

¹⁴⁴ TŞİVA, Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1967 Kongresi, s.12.

¹⁴⁵ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.3.

¹⁴⁶ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.1.

¹⁴⁷ *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1952, s.2.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 03 Mart 1954, s.5.

¹⁵⁰ Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1955 Gelir-Gider Defteri, s.2,5.

¹⁵¹ Şehitlikleri İmar Cemiyeti 1958 Gelir-Gider Defteri, s.366.

¹⁵² *Milliyet*, 10 Ekim 1956, s.3.

¹⁵³ *Milliyet*, 30 Temmuz 1957, s.3.

¹⁵⁴ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.5.

JHS

97

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

muhtak nazarıyla bakılmıştır. Gazete 20 Ocak 1958 Pazartesi günü Çanakkale Şehitler Abidesi Yardım Kampanyası'nın başlatılacağını, yardım yapanların isimlerinin ve bağışlarının her gün gazetede ilan olunacağını kamuoyuna duyurmuştur.¹⁵⁵

Gazetede halkın yardımlarının nerelere ulaştırabileceği ilan edilmiştir. Buna göre bağışlar her gün saat 9.00'dan 18.00'e kadar Cağaloğlu Molla Fenari Sokak numara 1'deki Milliyet matbaasında kabul edilecektir. Ancak, 50 liradan fazla bağışlar Milliyet gazetesi matbaasına gelmeden de yapabileceklerdir. Bunun için bazı bankalarda Çanakkale abidesi yardım kampanyası hesap numaraları açılmıştır. Bu hesap numaraları şöyledir: İş Bankası Yeni Camii şubesindeki 118717 nolu, Ziraat Bankası Bahçekapı Şubesindeki 2158 nolu, Türk Ticaret Bankası Bahçekapı şubesindeki 5550 nolu hesaplar. Bunun dışında posta havalesi ile de yardım gönderilebilecektir.

Kampanyanın ilk günü basına “Çanakkale abidesi için teberru yarışı dün başladı” başlığı ile yansdı.¹⁵⁶ Kampanyaya giderek yoğunlaşan bir katılım söz konusu oldu. Öyle ki 12 Şubat tarihine gelindiğinde 200 bin lira olan psikolojik eşik aşılmıştı. Halkın ilgisi sayesinde abide komitesinden alınan makbuzlar süratle tükenmeye başlamıştı. Bu yüzden komiteden makbuz talep edildi. Komitenin elinde de makbuz kalmadığından dolayı yeni makbuz bastırıldı.¹⁵⁷

Bu arada daha 11 Marttan itibaren kampanyanın 18 Mart salı günü saat 18.00'de sona ereceği duyurulmuştur. Bu tarihten sonra yapılacak olan yardımların Çanakkale Şehitler Abidesi İnşa Komitesi'nin Ziraat Bankası'nın Galata'daki 2784 numaralı hesabına yatırılması istenilmiştir. 18 Mart tarihinden itibaren gazete aracılığıyla yardım yapacak olanların isimlerinin ve gönderdikleri miktarın yayınlanmayacağı da haber verilmiştir.¹⁵⁸ Öte yandan yardımları teşvik için uçaklarla beyannameler de atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda pilot olarak görev yapan Vecihi Hürkuş uçakları ile beyanname atmış, vatandaşları abideye yardıma davet etmiştir. O, bütün masrafları kendisine ait olmak üzere bir kaç gün süre ile beyanname atmaya devam etmiştir.¹⁵⁹

Bütün bu çabalar neticesinde yardım dalgası doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine Türkiye'nin tamamına yayılmıştır. Örneğin Siirt'te Çanakkale Şehitleri Abidesi'ne Yardım Komitesi oluşturulmuştur. Komite 4.000 lira toplamıştır. Çarşamba kazası halkı öğretmenleri ve öğrencileri 1.686 liralık bağış parası göndermiştir. Ağrı'da kurulan komite tarafından da 2.037 lira 50 kuruş toplanmıştır. Bozcaada'da oluşturulan yardım komitesi de 678 lira havale etmiştir. Erzurum'da Türk Ticaret Bankası'nda 4403 numaralı bir yardım hesabı açılmıştır. Milli Eğitim Müdürlüğüne okullara kampanyaya yardım edilmesi için tamim gönderilmiştir.¹⁶⁰

Şahıs bazında ise taşradan en yüksek bağışı 2.000 lira ile Söke'den Ahmet Kocagöz yapmıştır.¹⁶¹ Afyon'un Şuhut kazasından Doktor Ahmet Nurettin Turhan 100 lira yardımda bulunmuştur.¹⁶² Tavşanlı kazasından toplanan 680 lira komiteye yatırmıştır.¹⁶³ Karaköse'den

¹⁵⁵ *Milliyet*, 18 Ocak 1958, s.1.

¹⁵⁶ *Milliyet*, 21 Ocak 1958, s.5.

¹⁵⁷ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5; 17 Şubat 1958, s.2.

¹⁵⁸ *Milliyet*, 11 Mart 1958, s.1; 14 Mart 1958, s.5.

¹⁵⁹ *Milliyet*, 2 Şubat 1958, s.5.

¹⁶⁰ *Milliyet*, 22 Şubat 1958, s.5; 1 Mart 1958, s.1; 11 Mart 1958, s.5; 16 Mart 1958, s.5; 26 Mart 1958, s.1.

¹⁶¹ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5.

¹⁶² *Milliyet*, 2 Şubat 1958, s.5.

¹⁶³ *Milliyet*, 14 Mayıs 1958, s.3.

JHS
98

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

Refik Özdemir 50 lira yardım yapmıştır. Eskişehir'de bir kişi 5 dönüm arazisini satın parasını abideye bağışlayacağını bildirmiştir.¹⁶⁴

Kampanyaya köylerden de yoğun olarak yardım gelmiştir. Bir kaç örnek vermek gerekirse Sağmalcılar köyü halkı 1.385,¹⁶⁵ Karaburun Haseki Köyü Muhtarlığı 21, Polatlı Baba Yakup köyü muhtarlığı 236,¹⁶⁶ Kadınhanı Karahisarlı köyü 21,¹⁶⁷ Kemah Poğginer köyü 10, Bandırma Çonlu köyü 115, Ayvacık Bektaş köyü 47, Orhaneli Kınık Köyü 35,¹⁶⁸ Çanakkale Işıklar köyü 35¹⁶⁹ lira yardımda bulunmuşlardır.¹⁷⁰

Diğer taraftan ülke genelindeki günlük yardım miktarları incelendiğinde gittikçe yükselen bir miktar gözlenmiştir. Birinci gün 2.494 lira 50 kuruş¹⁷¹ olan yardım, üçüncü günde 7.901 lira 50 kuruşa yükselmiştir.¹⁷² Yardım miktarı 29 Ocak tarihi itibarıyla 36.696 lira 60 kuruşa ulaşmıştır.¹⁷³ Bu sekiz günlük dönemde ortalama yardım miktarı 4.110 liradır. 31 Ocak günü yardım miktarında bir sıçrama yaşanmış 19 bin lira civarında artışla 55.462 liraya çıkmıştır. Bu artışta en büyük etken Galatasaray Lisesi öğrencilerinin yaptığı 6.114 liralık bağıştır.¹⁷⁴ Bu tarihten itibaren geçen 10 günlük zaman zarfında günde ortalama 10.130 lira civarında artış gerçekleşmiştir.¹⁷⁵ 23 Şubat'a gelindiğinde yekun 434.145 liraya ulaşmıştır.¹⁷⁶ Bu on dört günlük sürede ortalama 19.800 lira yardım yapılmıştır. 24 Şubat tarihinde ise ortalamanın çok üzerinde bir artış söz konusudur. Bugünkü artış miktarı 50.372 liradır. Böylece 484.517 liraya ulaşılmıştır. Bu rakama ulaşmada İlham Gencer'in Büyük Kulüp'te verdiği konserde toplanan 25.000 lira etkili olmuştur.¹⁷⁷ 25 Şubatta 56.000 lira artışla yeni bir rekor kırılarak 540.893 liralık yekuna ulaşmıştır. Bugünkü rekorun ortaya çıkmasında büyük meblağlı iki yardım etkili olmuştur. Bunlar Türkiye Tıbbi Müstahzar Sanayii Laboratuvarlarının 26.000 liralık bağışı ile İstanbul Hazır Ayakkabı ve Lastik Satıcıları Derneği tarafından yapılan 16.520 liralık bağıştır.¹⁷⁸ Sonraki iki günde 45. 360 liralık bir artış gerçekleşmiş, toplam yardım miktarı 586.253 lira olmuştur.¹⁷⁹ Yine 28 Şubat tarihinde yeni bir rekor yaşanmıştır. Bugün İstanbul Ticaret Odasının verdiği 100 bin liralık bağış ile miktar 690.177 liraya yükselmiştir.¹⁸⁰ 4 Marta kadar geçen dört günlük sürede meblağ 778.055,50 lira olmuştur. Dört günün ortalaması yaklaşık olarak 22 bin lira civarındadır.¹⁸¹ 5 Martta İstanbul Sanayi Odasının 100 bin liralık bağışı ile yekun 889.502 liraya ulaşmıştır.¹⁸² 14 Mart'a gelindiğinde yardım miktarı 1.134.130 lira olmuştur. Bu dokuz günlük sürede ortalama günde 27 bin liralık yardım yapılmıştır.¹⁸³ 15 Martta ise 67.606 liralık yeni yardımla yekun 1.201.736 liraya ulaşmıştır. Bugünkü dikkati çeken artışın sebebi ise Kauçuk İthalat ve Lastik fabrikaları Cemiyeti'nin yaptığı 50.000 liralık

JHS
99

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

¹⁶⁴ *Milliyet*, 26 Ocak 1958, s.1,5.

¹⁶⁵ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5.

¹⁶⁶ *Milliyet*, 17 Nisan 1958, s.3.

¹⁶⁷ *Milliyet*, 18 Nisan 1958, s.3.

¹⁶⁸ *Milliyet*, 19 Nisan 1958, s.3.

¹⁶⁹ *Milliyet*, 20 Nisan 1958, s.1.

¹⁷⁰ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

¹⁷¹ *Milliyet*, 21 Ocak 1958, s.1.

¹⁷² *Milliyet*, 23 Ocak 1958, s.1.

¹⁷³ *Milliyet*, 30 Ocak 1958, s.1,5.

¹⁷⁴ *Milliyet*, 31 Ocak 1958, s.1.

¹⁷⁵ *Milliyet*, 9 Şubat 1958, s.5.

¹⁷⁶ *Milliyet*, 24 Şubat 1958, s.1.

¹⁷⁷ *Milliyet*, 25 Şubat 1958, s.1.

¹⁷⁸ *Milliyet*, 26 Şubat 1958, s.1,5.

¹⁷⁹ *Milliyet*, 28 Şubat 1958, s.1.

¹⁸⁰ *Milliyet*, 1 Mart 1958, s.1.

¹⁸¹ *Milliyet*, 5 Mart 1958, s.3.

¹⁸² *Milliyet*, 6 Mart 1958, s.1.

¹⁸³ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.1.

bağışdır.¹⁸⁴ 17 Mart'a gelindiğinde meblağ 1.285.086 lira olmuştur. İki günün artışı ortalama 40 bin lira civarındadır.¹⁸⁵ Son gün ise 53 bin liralık bir yardım yapılmış ve 18 Mart akşamına kadar toplanan 1.338.144 lira 50 kuruş Milliyet gazetesi tarafından İnşa Komitesine teslim edilmiştir.¹⁸⁶

Ancak, kampanya bittikten sonra da yardımlar gelmeye devam etmiş olup 20 Nisan 1958 tarihi itibarıyla yekun 1.652.598 lira 50 kuruşa ulaşmıştır.¹⁸⁷ 1959 yılı Mart ayında çıkartılan bilançoya göre yardım miktarı 1.656.251 lira olmuştur. İnşa komitesi üyelerinden Necmi Onur 1960 yılı Şubat ayında yaptığı bir açıklamada Milliyet gazetesi tarafından açılan yardım kampanyasında toplanan para miktarının 2.481.251 lira olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır.¹⁸⁸

Bu arada “*Milliyetten Mektup*” başlıklı yazıda; “*Harcanan her paranın en ufak santimine kadar hesabı sorulacaktır. Ve size inşaatın durumunu her hafta muntazaman bildireceğiz. Paranızın kefiliniz, kefaletimize sadık kalacağız*” denilmiştir.¹⁸⁹

Öte yandan yapılan yardımlar tahlil edildiğinde kampanyanın milli birlik ve beraberlik anlayışına katkı sağladığı görülür. Hatta, kampanya halka yönelik olmasına rağmen resmi kurumlar da iştirak etmişlerdir. Bakanlar Kurulu Türkiye Büyük Millet Meclisinin talebi üzerine kampanyaya maddi destek vermiştir. İlk olarak Cumhuriyet Halk Partisi Ankara milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata ve Ordu milletvekili Ferda Güley'in 94 imzalı önerge vermişlerdir. Bu önergede Çanakkale'de yapılmakta olan abide için bütçeden 500 bin liralık bir tahsisat ayrılması teklifi yapılmıştır.¹⁹⁰

Bunu Demokrat Parti Çorum mebusu M. Kemal Biberoğlu'nun 53 arkadaşıyla verdikleri başka bir karar izlemiştir. Demokrat Partililerin teklifinde yardım miktarı 600 bin lira olarak belirlenmiştir. Takrirden bu paranın Maliye bütçesi yardımlar kısmına konması önerilmiştir.¹⁹¹ Bu iki karar 26 Şubat 1968 günü Maliye Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında meclis genel kurulunda ele alınmıştır.¹⁹²

Maliye Encümeni Biberoğlu'nun kararını uygun bulmuş, 28 Şubat tarihinde yapılan Genel Kurul toplantısında 600 bin liralık yardımın Maliye Vekaleti'nin yardımlar faslından verilmesi ittifakla kararlaştırılmıştır.¹⁹³ Kampanyada hükümetten sonra en yüksek bağışı yapan kurum İstanbul Belediyesi olmuştur. Belediye Meclisi 5 Mart 1958 tarihinde abide inşaatı için 200 bin lira yardım yapma kararı almıştır.¹⁹⁴

Şehit ve gazi ailelerinin ise kampanyaya özel bir ilgi gösterdikleri görülmüştür. İstanbul sanayi odasının meclis toplantısında babasını Çanakkale'de kaybeden bir üyenin teklifi üzerine abideye yardım meselesi ele alınmış, Toplantıdan 100 bin lira gibi rekor bir yardım kararı çıkmıştır.¹⁹⁵ Bir şehit annesi ise iki şiltesinden birini satıp parasını abideye göndermiştir.¹⁹⁶ Çanakkale savaşında topçu olarak görev yapmış olan Kayserili Bekir Çavuş 500 liradan fazla

¹⁸⁴ *Milliyet*, 16 Mart 1958, s.1.

¹⁸⁵ *Milliyet*, 18 Mart 1958, s.1.

¹⁸⁶ *Milliyet*, 19 Mart 1958, s.1.

¹⁸⁷ *Milliyet*, 20 Nisan 1958, s.1.

¹⁸⁸ *Milliyet*, 15 Şubat 1960, s.1,5.

¹⁸⁹ *Milliyet*, 10 Şubat 1958, s.2.

¹⁹⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, C.2, 26. 02. 1958, İnikat:47, Celse:3, s.702-703.

¹⁹¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, C.2, 26. 02. 1958, İnikat:47, Celse:3, s.702.

¹⁹² *Milliyet*, 27 Şubat 1958, s.1.

¹⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:11, C.2, 27. 02. 1958, İnikat:47, Celse:13, s.1054; *Milliyet*, 1 Mart 1958, s.1; 6 Mart 1958, s.1.

¹⁹⁴ *Milliyet*, 6 Mart 1958, s.1.

¹⁹⁵ *Milliyet*, 6 Mart 1958, s.1.

¹⁹⁶ *Milliyet*, 26 Mayıs 1959, s.3.

JHS
100

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

teberruda bulunamadığı için çok üzüldüğünü ağlayarak ifade etmiştir.¹⁹⁷ Babası da dahil olmak üzere ailesinden 15 kişinin Çanakkale'de şehit olduğunu söyleyen İsmail Özcan adlı bir polis 50 lira bağışlamıştır. Bakırköy'den ortaokul öğrencisi Berrin Uncuoğlu Çanakkale'de 27 yerinden yaralanıp bilahare Bağdat'ta şehit düşen bir kahramanın torunu olduğunu söyleyerek harçlığından ayırdığı 5 lirayı abideye vermiştir.¹⁹⁸ Yine bir şehit çocuğu abideye yardım amacıyla elindeki 25 kuruşu getirip teslim etmiştir.¹⁹⁹ Zehra Orbay adında bir gazi eşi ise müteveffa eşinin Çanakkale'de 4. Alay kumandanı olarak savaştığını söylemiş ve kendisine bağlanan 2 aylık dul maaşından 150 lirayı abide için teberru ettiğini bildirmiştir.²⁰⁰

Öğrenciler yardım kampanyasının en aktif ve heyecanlı kesimini oluşturmuşlardır. Kampanyanın başlatılmasında da teşvik edici rol oynamışlardır.²⁰¹ Yüksek öğrenim gençliğinin kampanyaya katkıları içerisinde bir kaç örnek vermek gerekirse Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı kendisine bağlı teşekküllere kampanyaya katılmaları hususunda tamim göndermiştir.²⁰² Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti 6. 026 lira bağışta bulunmuştur.²⁰³ İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti başlangıç için cemiyetin kasasında mevcut olan 55 liranın 50 lirasını teberru etmiştir.²⁰⁴ 8 Şubat gecesi Eskişehirli yüksek öğrenim öğrencileri hasılatı abide kampanyasına verilmek üzere maskeli balo²⁰⁵ ve çay ziyafeti düzenlemiştir.²⁰⁶

Lise düzeyinde de öğrencilerin kampanyaya katkıları yoğundur. Galatasaray Lisesi öğrencileri sınıflarda açık artırma ile kitaplar, çörekler, meyveler satarak para toplamışlardır.²⁰⁷ 8. 650 lira ile en yüksek bağışta bulunan okul unvanını elde etmişlerdir.²⁰⁸ Amerikan Koleji ise 8. 257 lira ile ikinci olmuştur.²⁰⁹ Alman Lisesi ise 4. 178 lira 50 kuruş yardım toplamıştır.²¹⁰ Saint Benoit Orta- Lise öğrencileri 500 lira teberru ile kampanyaya katılmışlardır.²¹¹

Anadolu genelinde de öğrenciler kampanyaya duyarlılık göstermişlerdir. Yapılan yardımlardan bazıları şöyledir: Gaziantep Lisesi 2.400 lira,²¹² İskenderun Lisesi 3.325 lira, Ankara Maarif Koleji 3.744 lira 50 kuruş,²¹³ Malatya Lisesi 482 lira 60 kuruş,²¹⁴ Manisa Lisesi yatılı öğrencileri 75 lira,²¹⁵ Erzurum İmam Hatip okulu 35 lira.²¹⁶ Çanakkale Lisesi 1.800 lira.²¹⁷

¹⁹⁷ *Milliyet*, 19 Mart 1958, s.5.

¹⁹⁸ *Milliyet*, 21 Ocak 1958, s.5.

¹⁹⁹ *Milliyet*, 25 Ocak 1958, s.5.

²⁰⁰ *Milliyet*, 19 Mart 1958, s.5.

²⁰¹ *Milliyet*, 17 Şubat 1958, s.2; 22 Ağustos 1960, s.1.

²⁰² *Milliyet*, 25 Ocak 1958, s.5.

²⁰³ *Milliyet*, 17 Şubat 1958, s.1.

²⁰⁴ *Milliyet*, 22 Ocak 1958, s.1.

²⁰⁵ *Milliyet*, 8 Şubat 1958, s.5.

²⁰⁶ *Milliyet*, 20 Şubat 1958, s.1,5.

²⁰⁷ *Milliyet*, 25 Ocak 1958, s.1.

²⁰⁸ *Milliyet*, 19 Mart 1958, s.5.

²⁰⁹ *Milliyet*, 18 Mart 1958, s.5.

²¹⁰ *Milliyet*, 2 Mart 1958, s.1.

²¹¹ *Milliyet*, 28 Ocak 1958, s.1.

²¹² *Milliyet*, 11 Şubat 1958, s.1.

²¹³ *Milliyet*, 9 Nisan 1958, s.3.

²¹⁴ *Milliyet*, 4 Şubat 1958, s.1.

²¹⁵ *Milliyet*, 6 Mart 1958, s.1.

²¹⁶ *Milliyet*, 19 Nisan 1958, s.3.

²¹⁷ *Milliyet*, 23 Ocak 1958, s.1; 14 Mart 1958, s.1.

JHS

101

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

Ortaokullara gelince Sungurlu Ortaokulu 1.sınıf öğrencisi Bilge Sönmez babasından aldığı 10 lira mükafat parasını abideye vermiştir.²¹⁸ Bazı ortaokullardan gelen yardımlar ise şöyledir: Gelenbevi Ortaokulu 250 lira, Sarıyer Ortaokulu 562 lira,²¹⁹ Çanakkale Harmanlık Ortaokulu 41 lira 50 kuruş,²²⁰ Çorlu Ortaokulu 187 lira.²²¹

İlkokul öğrencilerinin yardımlarına yönelik olarak da bir kaç örnek verecek olursak şunları söyleyebiliriz: Bornova Yavuz Selim İlkokulu 133 lira,²²² İzmir Armutlu Atatürk ilkokulu 30 lira, Söke Merkez Çeltikçi İlkokulu 113 lira, Karşıyaka Örnek Köyü İlkokulu 99 lira 50 kuruş, Akhisar Hık Köyü İlkokulu 16 lira,²²³ Uşak Gazi Kemal ilkokulu 135 lira,²²⁴ Karaköse Merkez ilkokulu 111 lira.²²⁵

Esnaf kesiminin bütün unsurları abide kampanyasına destek vermiştir. Örneğin, Hilton Otel personeli 2632 lira 50 kuruş,²²⁶ Ankara Lokanta, Kahve, Pastacı ve Şekerlemeciler Derneği 500 lira,²²⁷ Küçüksu Lokantası 110 lira,²²⁸ Vilayet Lokantası 23 lira,²²⁹ Liman Lokantası 131 lira 50 kuruş,²³⁰ Cağaloğlu'ndan bir kasap 30 lira yardım yapmıştır.²³¹ Bu kampanya halk kitlelerini o kadar etkilemiştir ki kahvehanelerden bile yardım toplanmıştır. İstanbul kahvecileri birer günlük hasılatlarını kampanyaya vermeyi kararlaştırmışlardır. Kasımpaşa'daki kahveci Eşref Varal bir günlük hasılatını abide hesabına yatırmıştır.²³² Yine Fatih Cumhuriyet Esnaf Kahvesi işçileri 60 lira bağışlamışlardır.²³³

Öte yandan abide kampanyasında şoförlerden de kazançlarını bağışlayanlar görülmüştür. Örneğin, Kadın Şoför Melahat Öktem bir günlük hasılatı olan 200 lirayı teslim etmiştir. Kadıköy'de otomobil sahibi Hayim Mandil de taksisinin bir günlük gelirini kampanyaya yatırmıştır.²³⁴ Eskişehirli bir şoför günlük hasılatı olan 211 lira 25 kuruşu abideye vermiştir.²³⁵ Kütahya'da İbrahim Üstünbaşak adlı bir taksi şoförü bir günlük geliri olan 70 lirayı abide hesabına yatırmıştır.²³⁶ Beşiktaş'ta bir dolmuş kahyası bir günlük geliri olan 21 lira 50 kuruşu getirip teslim etmiştir.²³⁷ Türkan Başoğuz isimli bir ev kadını özel arabası ile dolmuş yaparak abide için yardım toplamıştır.²³⁸

Kadın kuaförü Veli Acar 1 Şubattan başlamak üzere bir haftalık kazancını abideye tahsis etmiştir.²³⁹ Mahmut kuaför 100 lira,²⁴⁰ Berber Hulusi 2 buçuk lira yardım yapmışlardır.²⁴¹ İzmir

²¹⁸ *Milliyet*, 6 Mart 1958, s.1.

²¹⁹ *Milliyet*, 1 Şubat 1958, s.5.

²²⁰ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²²¹ *Milliyet*, 16 Nisan 1958, s.3.

²²² *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²²³ *Milliyet*, 17 Nisan 1958, s.3.

²²⁴ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²²⁵ *Milliyet*, 14 Nisan 1958, s.3.

²²⁶ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.1.

²²⁷ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²²⁸ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²²⁹ *Milliyet*, 8 Şubat 1958, s.5.

²³⁰ *Milliyet*, 24 Ocak 1958, s.1.

²³¹ *Milliyet*, 21 Ocak 1958, s.5; 24 Ocak 1958, s. 1.

²³² *Milliyet*, 15 Şubat 1958, s.5.

²³³ *Milliyet*, 28 Ocak 1958, s.1,5.

²³⁴ *Milliyet*, 17 Şubat 1958, s.1.

²³⁵ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.1.

²³⁶ *Milliyet*, 21 Şubat 1958, s.1.

²³⁷ *Milliyet*, 22 Şubat 1958, s.5.

²³⁸ *Milliyet*, 22 Şubat 1958, s.5.

²³⁹ *Milliyet*, 30 Ocak 1958, s.1,5.

²⁴⁰ *Milliyet*, 6 Şubat 1958, s.5.

JHS
102

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

Bakkallar Derneği 500 lira,²⁴² Fatih çarşısında bakkal Ahmet Altuncu ve arkadaşları 190 lira,²⁴³ bakkal Cevdet 2 buçuk lira, bakkal Gafur 5 lira, bakkal Mehmet 2 buçuk lira yardımında bulunmuşlardır.²⁴⁴ İstanbul Patatesçiler ve Soğancılar Cemiyeti 1.000 lira,²⁴⁵ İstanbul Karyolacılar İstihlak Kooperatifi 1.600 lira,²⁴⁶ İstanbul Döşeme ve Mobilya Sanatkarları Derneği 725 lira yardım toplamışlardır.²⁴⁷

Toplumun emek ağırlıklı kesimlerinden olan işçiler de abideye önemli rakamlarda yardımlar yapmışlardır. Mensucat Santral ve Yedikule iplik fabrikası işçi ve hizmetlileri 5.122 lira; Sular İdaresi işçi, memur ve müstahdemleri 2.386 lira,²⁴⁸ Sümerbank Hereke Fabrikası çalışanları 2.621 lira,²⁴⁹ Denizcilik Bankası Liman İşletmesi işçi ve memurları 2.278 lira,²⁵⁰ Seyit Ömer İnşaatı işçileri ve mühendisleri 2.208 lira,²⁵¹ Turhal Şeker Fabrikası işçileri sendikası 1.500 lira,²⁵² Bursa Basma Fabrikası iplik şubesi işçi ve çalışanları 1.113 lira 50 kuruş,²⁵³ Altınyıldız Mensucat Fabrikası işçileri 1.015 lira,²⁵⁴ Amasya Şeker Fabrikası çalışanları 775 lira,²⁵⁵ Nazilli demir sanayi işçileri derneği 300 lira,²⁵⁶ Çimento fabrikası çalışanları 210 lira 50 kuruş,²⁵⁷ İskenderun liman işçileri sendikası 207 lira 50 kuruş, Eskişehir'deki Devlet Demir Yolları 14. Kısım işçileri 97 lira 50 kuruş²⁵⁸ yardım yapmışlardır.

Çanakkale abidesi için yapılan yardımların ilgi çekicilerinden bir tanesi de bayrak bağışlarıdır. Rıdvan Güner adlı abidenin şeref bayrağını istenilen ebatta Almanya'da dokutacağı sözünü vermiştir.²⁵⁹ Cenevre'deki Türk Talebe Birliği abideye büyük ebatta bir Türk bayrağı hediye etmiştir.²⁶⁰ Bu bayrak 29 Temmuz 1959 günü saat 18.00'de Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nda yapılan Bern Büyükelçisi Prof. Fahreddin Kerim Gökay ve şair Behçet Kemal Çağlar'ın da katıldığı bir törenle teslim edilmiştir.²⁶¹

Muhtaç olan halk kesimleri bile bu kampanyaya büyük bir şevkle destek vermişlerdir. İzmir Körlere Yardım Cemiyeti Kastamonu'da verdiği konserin hasılatını abideye bağışlamıştır.²⁶² Nevşehir'de Türkiye Körler Cemiyeti tarafından verilen konserden elde edilen 2.500 lira da abideye bağışlanmıştır.²⁶³ Yine Veremli Hastalara Yardım Derneği düzenlediği piyango biletlerinin yüzde beşinin bedelini abideye vereceğini bildirmiştir.²⁶⁴ Yeşilay Gençlik

²⁴¹ *Milliyet*, 5 Şubat 1958, s.1.

²⁴² *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²⁴³ *Milliyet*, 4 Şubat 1958, s.5.

²⁴⁴ *Milliyet*, 5 Şubat 1958, s.1,5.

²⁴⁵ *Milliyet*, 26 Ocak 1958, s.1.

²⁴⁶ *Milliyet*, 15 Şubat 1958, s.5.

²⁴⁷ *Milliyet*, 24 Şubat 1958, s.5.

²⁴⁸ *Milliyet*, 15 Şubat 1958, s.5.

²⁴⁹ *Milliyet*, 9 Nisan 1958, s.3.

²⁵⁰ *Milliyet*, 11 Mart 1958, s.1.

²⁵¹ *Milliyet*, 15 Mart 1958, s.1.

²⁵² *Milliyet*, 11 Şubat 1958, s.1.

²⁵³ *Milliyet*, 26 Şubat 1958, s.5.

²⁵⁴ *Milliyet*, 24 Ocak 1958, s.1.

²⁵⁵ *Milliyet*, 16 Nisan 1958, s.3.

²⁵⁶ *Milliyet*, 12 Nisan 1958, s.3.

²⁵⁷ *Milliyet*, 13 Nisan 1958, s.3.

²⁵⁸ *Milliyet*, 10 Nisan 1958, s.3.

²⁵⁹ *Milliyet*, 13 Mart 1958, s.3.

²⁶⁰ *Milliyet*, 22 Ocak 1959, s.3.

²⁶¹ *Milliyet*, 29 Temmuz 1959, s.3; 30 Temmuz 1959, s.1.

²⁶² *Milliyet*, 8 Şubat 1958, s.1.

²⁶³ *Milliyet*, 9 Mart 1958, s.5.

²⁶⁴ *Milliyet*, 7 Şubat 1958, s.1,5.

Şubesi de hasılatı tamamen abideye ayrılmak üzere Galatasaray Lisesi salonunda bir konser tertiplemiştir.²⁶⁵

Çanakkale Abidesi'nin toplumun bütün kesimlerini birleştirdiğinin bir göstergesi de "Roman" olarak bilinen Sulukule sakinlerinin yardım kampanyası başlatmış olmalarıdır.²⁶⁶ Zonguldak cezaevindeki mahkûmlar aralarında topladıkları 379 lira 46 kuruşu posta yolu ile havale etmişlerdir.²⁶⁷

80 yaşında Safiye Yarkın adlı bir kadın kefen parası olarak biriktirdiği bezlere sardığı 20 lirasını ve çekmecede sakladığı 2 gümüş lirayı da getirip teslim etmiştir.²⁶⁸ Hatta, işsizler bile yardım kampanyasına kayıtsız kalmamışlardır. İzmit'ten Kenan Örcün adlı bir vatandaş işsiz olduğunu için maddi yardım yapamayacağını söylemiş, ancak, evindeki manevi değeri büyük bir tabloyu getirerek hediye etmiştir.²⁶⁹

Diğer taraftan yardım kampanyasında gayrimüslimler de yer almıştır. Örneğin İstanbul'da yayınlanan Musevi gazetesi El Tiempo birinci sayfada abidenin bir maket resmini koyarak altına; "*Vatandaş! Çanakkale abidesi senin için ölenlerin abidesidir. Bunu sen yaptıracaksın*" ifadesini kullanmış, halkı yarımaya teşvik etmiştir.²⁷⁰ Yahudi vatandaşların yardımlarından bir kaç örnek vermek gerekirse Salomon Bener 10,²⁷¹ Y. Kohen, Bahar Olen 20, Moiz Zokuto 10 lira yardımda bulunmuşlardır.²⁷² Ermenilere gelince Bedros Haçaduryan adında berber, dükkanının bir günlük kazancını abideye vermiştir.²⁷³ Ayrıca Kirkor Kolukisa 50, Berç Varto 50,²⁷⁴ Aleksan Kolpenesyan ve oğulları 50, Hayk Dermezyopyan 10 lira yardım yapmışlardır.²⁷⁵

Rum kökenli vatandaşlardan çiçekçi Yorgo Sapuncakis abide sahasının ağaçlandırılması ve çiçeklerle süslenmesi için fidanlıklarından ayırdığı 3.000 lira değerindeki fidanları kampanya emrine verdiğini bildirmiştir.²⁷⁶ Stepan Mikof Terzihanesi işlemeli bir gece elbisesi bağışlamıştır.²⁷⁷ Koço Gurlakis adında bir tel fabrikatörü abidenin bütün tel ihtiyacını maliyet fiyatına vermeğe hazır olduğunu bildirmiş, aynı zamanda 3.000 lira da teberruda bulunmuştur.²⁷⁸ Yoakimyan Rum Lisesi Orta 2 öğrencileri 40,²⁷⁹ Daniel ve Andon Danielidis 100,²⁸⁰ Yorgi Barbunopulo 50, Dekor Koço, Kostantinidis, Z. Karabiberis, İstovrapulo 100 lira bağışlamışlardır.²⁸¹

Kampanyaya yurt dışındaki Türkler de iştirak etmişlerdir. Örneğin Milliyet gazetesinin Amerika muhabiri İskender Songur abide için Amerika Birleşik Devletleri'nde yardım kampanyası başlatmıştır.²⁸² Toplanan 159 dolar parayı Newyork Hars Birliği, Bank of America

²⁶⁵ *Milliyet*, 23 Şubat 1958, s.5.

²⁶⁶ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5.

²⁶⁷ *Milliyet*, 19 Temmuz 1959, s.3.

²⁶⁸ *Milliyet*, 2 Mart 1958, s.1.

²⁶⁹ *Milliyet*, 21 Ocak 1958, s.1,5.

²⁷⁰ *Milliyet*, 1 Mart 1958, s.1.

²⁷¹ *Milliyet*, 28 Ocak 1958, s.1,5.

²⁷² *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5.

²⁷³ *Milliyet*, 26 Şubat 1958, s.5.

²⁷⁴ *Milliyet*, 24 Ocak 1958, s.1.

²⁷⁵ *Milliyet*, 25 Ocak 1958, s.5.

²⁷⁶ *Milliyet*, 23 Şubat 1958, s.5.

²⁷⁷ *Milliyet*, 16 Mart 1958, s.5.

²⁷⁸ *Milliyet*, 11 Şubat 1958, s.1; 12 Şubat 1958, s.1.

²⁷⁹ *Milliyet*, 8 Şubat 1958, s.1.

²⁸⁰ *Milliyet*, 5 Şubat 1958, s.5.

²⁸¹ *Milliyet*, 12 Şubat 1958, s.5.

²⁸² *Milliyet*, 3 Mart 1958, s.2.

JHS
104

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016

üzerinden Türkiye'ye havale etmiştir.²⁸³ Yine Amerika Michigan Üniversitesindeki Türk öğrencileri de 65 dolar göndermişlerdir.²⁸⁴ New-York'taki Pan-Türk şirketinin sahibi Rauf Halat da 1958 model Plymouth marka otomobilini bağışlayacağını duyurmuştur.²⁸⁵

Amerika'dan gelen yardımlar arasında yer alan bronz bir bayrak direği de kamuoyunun ilgisini çekmiştir.²⁸⁶ Bayrak direğinin uzunluğu basında 41 metre olarak gösterilmiş,²⁸⁷ daha sonra 25 metre olduğu anlaşılmıştır.²⁸⁸ Basında direğin 9 ton ağırlığında ve 3.500 dolar değerinde olduğu yazılmıştır.²⁸⁹ Direği gönderen Amerikalı William Johnson'un asıl adı Nazmi Cemal idi. Nazmi Cemal 8 yaşında iken Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmiş, bilahare adını William Johnson olarak değiştirmişti.²⁹⁰

Öte yandan hükümet de yardım niteliğindeki bu malzemeden gümrük vergisi alınmaması için harekete geçmiştir. 3 Ağustos 1960 tarihli Bakanlar Kurulu kararında iki parçadan ibaret 25 metre uzunluğundaki bayrak direğinin gümrük vergisinden muaf tutulması talebi uygun bulunmuştur.²⁹¹ Fransa'da da Türk Talebe Cemiyeti yardım için Paris Büyükelçiliği ile irtibata geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Paris Kültür Ataşeliği Fransa'daki çeşitli kesimlerin katılımıyla bir yardım komitesi teşkil etmiştir.²⁹² Bu komite vasıtasıyla Fransa'daki Türklerden yardım toplanmıştır.²⁹³

Yeni Zelanda'daki Gelibolu Muharipler Cemiyeti dahi para yardımı göndermiştir. Bu vesileyle Yeni Zelanda Başbakanı Walter Nash Başbakan Adnan Menderes'e bir mektup yazmıştır. Walter Nash mektubunda; "*Yeni Zelandalı askerlerin Türk askerlerini vatan görevini cesaretle yerine getiren kararlı rakipleri olarak hürmetle andıklarını*" bildirerek yakın dostluğa temas etmiştir. Adnan Menderes de Yeni Zelandalılar'ın yaptıkları yardıma teşekkür etmiştir.²⁹⁴

SONUÇ

Çanakkale Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin en çok şehit verdiği cephe olmuştur. Bu yüzden Çanakkale şehitlerine yakışır, ihtişamlı bir abide inşa etmek düşüncesi daima canlılığını korumuştur. Osmanlı döneminden başlanarak imkânlar ölçüsünde abide ve şehitlikler oluşturulmuş ise de uzun süre tatmin edici büyüklükte bir anıt yapılamamıştır. Savaşların sona ermesi ve ekonomik olarak nispeten görülen iyileşmeler bu konudaki girişimlerin artmasına imkan vermiştir. Bu husustaki ilk ciddi teşebbüs 1930 yılında gerçekleşmiştir. Fakat, 1944 yılında Milli Savunma Bakanlığı'nın açtığı proje yarışması düşüncenin hayata geçirilmesinde ilk adımı teşkil etmiştir. Yarışmayı Mimar Doğan Erginbaş ve İsmail Utkular'ın çizdikleri proje kazanmıştır.

Ancak, aradan 8 yıl geçtikten sonra 1952 yılında İnşa Komitesi oluşturulabilmiştir. Komite, vilayetlerde de "Abide Yardım Komiteleri" kurarak halktan yardım toplamıştır. Bu

²⁸³ *Milliyet*, 7 Mart 1958, s.5.

²⁸⁴ *Milliyet*, 6 Nisan 1958, s.1.

²⁸⁵ *Milliyet*, 9 Mart 1958, s.5.

²⁸⁶ Özdemir, *age*, s.70.

²⁸⁷ *Milliyet*, 21 Mart 1960, s.3.

²⁸⁸ BCA; Tarih:3 Ağustos 1960, Sayı:216, Dosya:62104, Fon Kodu:30.18.1.2, Kutu No:156, Dosya No:11, Sıra No:13; Yer No:156.11.13.

²⁸⁹ *Milliyet*, 13 Nisan 1958, s.1.

²⁹⁰ *Milliyet*, 14 Aralık 1980, s.9.

²⁹¹ BCA; Tarih:3 Ağustos 1960, Sayı:216, Dosya:62104, Fon Kodu:30.18.1.2, Kutu No:156, Dosya No:11, Sıra No:13; Yer No:156.11.13.

²⁹² *Milliyet*, 7 Mart 1958, s.5.

²⁹³ *Milliyet*, 9 Mart 1958, s.5.

²⁹⁴ *Milliyet*, 20 Eylül 1958, s.3.

JHS

105

History
Studies

Volume 8
Issue 2
June
2016

arada abidenin nereye inşa edileceği meselesine de çözüm getirilmiştir. Başlangıçta Alçıtepe düşünülmüşken zemin etüdü neticesinde buradan vazgeçilerek Hisarlıktepe'de karar kılınmıştır.

Bütün bu gelişmelerden sonra abidenin temeli 17 Nisan 1954 günü törenle atılmıştır. Bundan birkaç gün sonra 29 Nisan 1954 tarihinde yapılan ihaleyi Sırrı Onural ile Hayrettin Aksoy kazanmışlardır. Ancak, bir süre sonra müteahhitlerin inşaatı şartnameye uygun yürütmedikleri anlaşıldığından ihale iptal edilmiştir. Bilahare bu kişiler aleyhine dava açılmış, yargılama neticesinde suçlu bulunarak cezalandırılmışlardır. Yarım kalan inşaata yeni müteahhit Ertuğrul Barla ile devam edilmiştir. Bu dönemde de çakıl, demir ve taş teminindeki güçlükler nedeniyle inşaat aksamalar olmuştur.

Projenin kabulünden ancak 10 yıl sonra temel atılabilmiş, ilk ihalede Eylül 1955'de sona ermesi planlanan inşaat, yaşanan çeşitli aksaklıklar nedeni ile 5 yıllık bir gecikme ile bitirilebilmiştir. Bu arada geçen süre içerisinde yaşanan enflasyon nedeni ile işçi ve malzeme ücretleri artmış, abidenin maliyet fiyatı yükselmiştir. Başlangıçta 1.648.234 liraya tamamlanması planlanmış iken bu rakamın çok üstünde bir paraya mal olmuştur. Çevre düzenlemesindeki bir takım eksikliklere rağmen 21 Ağustos 1960 tarihinde abidenin açılış töreni gerçekleştirilmiştir.

Bu arada abidenin inşası için ihtiyaç duyulan para, ağırlıklı olarak Türk halkının çeşitli şekillerde yaptığı yardımlardan karşılanmıştır. Ancak suistimal söylentileri arttıkça inşaat komitesine yapılan yardımlar da azalmıştır. Parasızlık sebebi ile 15 Ocak 1958 tarihinde iki ay süre ile inşaat ara vermiştir. Bunun üzerine Milliyet Gazetesi abidenin tamamlanması için gerekli olan 900 bin liranın toplanması amacıyla bir yardım kampanyası açmıştır. 20 Ocak 1958 tarihinde başlatılan kampanyanın son günü Çanakkale Deniz Zaferi'nin yıl dönümüne rast gelecek şekilde 18 Mart 1958 olarak tespit edilmiştir.

58 gün süreli olan bu yardım kampanyasına bütün toplum kesimleri yoğun bir şekilde destek vermişlerdir. Yardım dalgası doğusundan batısına, kuzeyinden güneyine Türkiye'nin tamamını sarmıştır. Hatta, yurt dışındaki Türkler de iştirak etmişlerdir. Bu çerçevede şehit ve gazi ailelerinin kampanyaya özel bir ilgi gösterdikleri görülmüştür. Öğrenciler yardım kampanyasının en aktif ve heyecanlı kesimini oluşturmuşlardır. Esnaf grupları bütün unsurları ile destek vermiştir. Muhtaç olan halk kesimleri bile büyük bir şevkle kampanyaya katılmışlardır. Ayrıca, gayrimüslimler vatandaşlar da kampanya destek olmuşlardır.

Sonuç olarak abide inşası için toplumun bütün kesimleri birbirleri ile yarışarcasına yardıma koşmuşlardır. Tıpkı Çanakkale savaşlarında olduğu gibi şehitlerin anısına yapılan "Abideye Yardım Kampanyasında" da tam bir milli birlik ve beraberlik örneği gösterilmiş, bu vesileyle "Çanakkale Ruhu" yeniden canlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Arşivler, Zabıtlar ve Gazeteler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Arşivi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre:11, C.2, Ankara 1958.

Cumhuriyet Gazetesi 1930, 1952, 1954, 1955, 1957, 1958, 1960.

JHS
106

*History
Studies*

*Volume 8
Issue 2
June
2016*

Hürriyet Gazetesi 1954, 1960.

Milliyet Gazetesi 1954, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1980.

2. Kitaplar ve Makaleler

ATABAY Mithat, *Mustafa Kemal'in Himayelerinde Şehitlikleri İmar Cemiyeti Nasıl Kuruldu? Nasıl Gelişti*, Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.

Çanakkale Savaşı Anıtları ve Şehitlikleri, Haz: Zekeriya Türkmen ve diğerleri, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.

KOCABAŞ, Süleyman, *1915 Çanakkale Savaşları ve Türk-Dünya Tarihindeki Yeri*, (İkinci Baskı), Kayseri 2009;

Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi V.Cilt, Çanakkale Cephesi, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1978.

Yurtiçi Şehitlikler, Haz: Eroğlu ve diğerleri, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

SABAH İsmail, "Çanakkale'ye Asker İhracının İlk Günleri ve İstanbul'da Okullara Yansımaları", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı Dergisi*, Sayı:15, Güz 2013, s.53-76.

SAYILIR Burhan, " Çanakkale Savaşı Sonrasında Mezarlıklarla İlgili Ortaya Çıkan Sorunlar ve Tartışmalar", *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl:3, Sayı:6, Ağustos 2005, s.67-88.

ÖZDEMİR, Gürtekin, *Çanakkale Savaşları ve Savaş Alanında Gezi*, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.

THOMAZİ, A. Çanakkale Deniz Savaşları, (Çev:H. Işık), Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1997.

3. İnternet Kaynakları

<http://www.yapi-insaat.com/sozluk.html>, (ET:03.08.2015).

SAYILIR, Burhan. <http://gytmp.milliparklar.gov.tr/gelibolu/Files/giyecek.pdf>, (ET:20.06.2015).

SAYILIR, Burhan " Çanakkale Savaşı'nın İstatistiksel Analizi", Çanakkale 1915, Yıl:2, S:2, s.10-13,<http://gytmp.milliparklar.gov.tr/gelibolu/Files/%C3%87ANAKKALE%20SAVA%C5%9EININ%20%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0KSEL%20ANAL%C4%B0Z%C4%B0.pdf>, (ET:22.06.2015).

JHS
107

**History
Studies**

Volume 8
Issue 2
June
2016